

Försvarets traditioner i framtiden

med översiktlig historik från 1500-talet

Denna uppdaterade digitala version (med bilagorna 1-7)
hålls löpande aktuell på SFHM:s hemsida.

Nu senast har en uppdatering av Försvarsmaktens organisatoriska förändringar under de senaste 25 åren här lagts in på sidan 5 under avsnittet "Inledning", och under "Kommendanten i Stockholm" på sidan 49 samt "Örlogsfartygs namngivning" på sidorna 32-37. Vidare har bilagorna 1, 5 och 6 uppdaterats samt en ny bilaga 7 tillkommit.

<http://www.sfhm.se/verksamhet/forsvarets-traditionsnamnd/skrift-om-forsvarets-traditioner/>

Vid eventuella frågor, kontakta gärna urban.schwalbe@sfhm.se

Den ursprungliga tryckta versionen (med bilagorna 1-2) är publicerad som

Statens försvarshistoriska museer
Skrift nr 19, 2012
(ISBN 978-91-978595-5-4)

1. Förord till den tryckta versionen 2012

Försvarets traditionsnämnd (TradN) har på eget initiativ utarbetat denna skrift med beskrivning av det historiska arvet för att lämna rekommendationer till hur traditionsfrågorna bör lösas och hanteras i samband med de stora strukturella förändringar som nu sker inom Försvarsmakten.

Fram till början av 1980-talet fanns ingen fast instans för traditionsfrågor utan dessa behandlades på olika håll i Försvarsmakten (FM). Från den 1 juni 1982 accepterade Armémuseum (AM), som ända sedan 1930-talet på ett eller annat sätt varit engagerat i arméns traditionsfrågor, arméchefens uppdrag att handlägga arméns traditionsfrågor. Arméns traditionsnämnd inrättades 1983 och höll sitt första sammanträde den 17 januari 1984. Mycket snart ändrades ärendenas omfattning och den 1 juli 1985 bildades på uppdrag av regeringen *Försvarets traditionsnämnd* med uppgift att lämna råd till FM i traditionsfrågor. 1992 insattes nämnden som en egen organisatorisk enhet i myndigheten Statens Försvarshistoriska Museer (SFHM).

Traditionsnämnden utgör, i sin egenskap av rådgivande och stödjande i traditionsfrågor, en efterfrågad resurs även bland myndigheter, organisationer och enskilda utanför Försvarsmakten samtidigt som den är en viktig kunskapsbank.

1990 års utredning ”Försvarets traditioner i framtiden” gjordes av Statens Försvarshistoriska Museer på uppdrag av försvarsministern för att, med stöd av Traditionsnämnden, lämna förslag till hur traditionsfrågorna borde lösas i samband med de då aktuella förändringarna inom försvaret. Då fanns ett stort antal militärområden, försvarsområdesförband, fördelningar, brigader och andra krigsförband, regementen, kårer, specialtruppförband, marinkommandon, kustartilleriförband, skolor och utbildningscentra, sjöstridsförband, flygflottiljer etc. Det mycket stora antalet krigsförband fanns som kadrar i grundorganisationen. Inriktningen var nästan uteslutande mot det nationella, bygdeanknutna och territoriellt organiserade mobiliserande (total-)försvaret om drygt 600 000 man med begrepp som krigsförband (mobiliserande förband), armé, truppslag, marin, kustflotta och flyg. Antalet enheter totalt att behandla traditionsmässigt var, lågt räknat, hundratals (att jämföra med dagens 35-40 organisationsenheter och ett avsevärt mindre antal krigsförband samt ett fyrtiotal hemvärnsbataljoner).

Successivt har sedan dess mycket stora förändringar ägt rum och Försvarsmakten har från 2010 fått en helt annan inriktning. Detta har föranlett Traditionsnämnden till att ta detta initiativ som, med rekommendationer för framtiden, kopplar ihop traditionsarvet med nuvarande struktur.

Utredningen har letts av ordföranden, överintendent Staffan Bengtsson och huvudsekreterare har varit sekreteraren i Traditionsnämnden, PA/överstelöjtnant Urban Schwalbe. Den har bedrivits försvarsgrensvis i seminarieform och i arbetsgrupper med avslutande övergripande seminarier.

Övriga som deltagit är ledamöterna biträdande överintendent Johan Engström/SFHM, museichef Mikael Parr/ FVM, museichef Hans-Lennart Ohlsson/Statens maritima museer (SMM), statsheraldiker Henrik Klackenborg/Riksarkivet (RA), 1:e arkivarie Jan Dahlström/Krigsarkivet samt överstelöjtnant Stefan Sandborg/armén, örlogskapten Anders Hörnfeldt/marinen och major Hans Olenäs/flygvapnet. Sakkunniga som deltagit är 1:e försvarsantikvarie Christian Braunstein, SFHM/Kansliet för Sveriges militärhistoriska arv (SMHA)/armén, PA/kommendör Sune Birke och PA/kommendörkapten Per Wahlberg/marinen, PA/överstelöjtnant Lennart Berns/flygvapnet, överstelöjtnant Richard Beck-Friis Häll, chef för kommendantstaben i Stockholm samt 1:e intendent Thomas Roth/AM. Därutöver har följande deltagit: PA/överste Leif Törnquist (som även medverkat i 1990 års traditionsutredning och tidigare varit styresman för Armémuseum och senare överintendent för SFHM) samt Mats Jonsson/Rikshemvärnsstaben. Överstelöjtnant Olle Strid och kapten Patrik Laestadius/Försvarsmaktens högkvarter (HKV) har följt utredningen och medverkat i synkroniseringen med Högkvarterets traditionsdokument.

Stockholm den 25 april 2012

Staffan Bengtsson

Urban Schwalbe

Innehåll

	Sida
Inledning, sammanfattning och rekommendationer till framtida inriktning	4
Traditionsbegreppet och traditionsvårdens omfattning	8
Försvarsmaktens högsta ledningsstruktur jämte sidoordnade myndigheter	10
Armén, specialförband och hemvärdet med de nationella skyddsstyrkorna m.m.	17
Marinen	24
Flygvapnet	38
Lednings- och logistikförband	43
Skolor och centra	44
Försvarsmaktsgemensam statsceremoniell verksamhet	47

Bilagor

(åtkomliga på SFHM:s hemsida <http://www.sfhm.se/verksamhet/forsvarets-traditionsnamnd/skrifter-om-forsvarets-traditioner/>)

Bilaga 1 Förteckning över museer med traditionsanknytning (finns även i den tryckta versionen och är här digitalt uppdaterad)

Bilaga 2 Arméförbandens härstamning (finns även i den tryckta versionen som utvickningsbilaga och är här digitalt uppdaterad)

Bilaga 3 Förteckning över Hemvärdets bataljoner med traditionsanknytning (endast digitalt)

Bilaga 4 Kamratföreningar/motsv. (endast digitalt)

Bilaga 5 Urval av bibliografier (endast digitalt)

Bilaga 6 Förteckning av länkar inom traditionsområdet (endast digitalt)

Bilaga 7 Rang och nummer inom svenska armén (endast digitalt)

Eventuella rättelser och kompletteringar i skriften med bilagorna 1-7 kommer efterhand att läggas ut på hemsidan.

Inledning, sammanfattning och rekommendationer

Inledning

Omstruktureringen av Försvarsmakten har främst i slutet av 1990-talet och kring sekelskiftet 2000 varit mycket omfattande genom att flertalet av de förband som fanns fram till 1997 lagts ned eller omorganiserats och att Försvarsmakten 1994 blivit en myndighet. Se bl.a. Försvarsmaktens arbetsordning (FFS 2010:9).

Aktuell förteckning över Försvarsmaktens nu befintliga traditioner finns numera samlad i Försvarsmaktens reglemente Parad 1-8. Länkar till dessa publikationer återfinns i bilaga 6 (som ligger på särskild plats i SFHM hemsida). Se även aktuell uppdatering på följande sida.

Det huvudsakliga syftet med utredningen är att komplettera Högkvarterets utförliga traditionsdokument och till detta ge en historisk bakgrund och rekommendationer till hanterande av traditionerna i den nya Försvarsmakten.

Den historiska bakgrunden behandlas här ”försvarsgrensvis” med tidsmässigt olika detaljeringsgrad enligt följande:

Mycket översiktlig historik perioden 1521-1927

Översiktlig historik perioden 1927-1970

Mera utförlig historik perioden 1970-2010 (gräns för att föra traditionerna vidare och personlig koppling, dvs. inom en yrkeskarriär på 40 år)

Begreppen armé, marin, flygvapen, arméns truppslag, marinens vapenslag och flygvapnets flygslag används här av praktiska skäl eftersom de naturligt förekommer i traditions- och uniformssammanhang.

Med truppslag inom armén menas infanteri-, kavalleri-, pansar-, artilleri-, luftvärn-, ingenjör-, signal- och trängförband.

Med vapenslag inom marinen menas flottan och amfibiekåren (tidigare kustartilleriet).

Med flygslag inom flygvapnet menas jakt (J), attack (A) och spaning (S). Skolflyg (SK) och transportflyg (TP) räknas inte som flygslag.

Traditionsarvet har i stor utsträckning, då så varit möjligt, övertagits av kvarvarande ofta omstrukturerade förband och skolor (motsv.). De avvecklade territoriella staberna under militärområdena, senare militärdistrikten, har inordnats under vissa kvarvarande förband såsom utbildningsgrupper tillsammans med hemvärdet och de nationella skyddsstyrkorna. Hemvärdet har övertagit traditionerna från geografiskt närliggande nedlagda, oftast infanteri-, förband där kvarvarande reguljärt förband saknas.

Vissa nya förband för internationella insatser, som ”Nordic Battle Group” med internationell sammansättning, har organiserats och fått egna fälttecken, heraldiskt vapen och andra traditionsattribut.

Specialförbanden (SF) är en annan ny organisationsenhet och från traditionssynpunkt ett nytt begrepp, som här behandlas under kapitel 4. De håller nu löpande tillsammans med Traditionsnämnden på med att ta fram heraldik, fälttecken mm.

Krigsmaktens/Försvarsmaktens indelning har historiskt bestått av armé-, marin- och från 1920-talet flygstridskrafter. De har vid behov varit sammansatta, men skillnaderna mellan truppslag och vapenslag har varit stora ”mentalt” sett.

Försvarsmaktens förband är numera organisationsmässigt stridskraftindelad med f.n. 35 organisationsenheter. Det är i dag olika ansvarsförhållanden avseende produktion och insatsledning.

Här görs därför en kort beskrivning i stort.

Fram till december 2013 var arméinspektören (AI), marininspektören (MI) och flygvapeninspektören (FVI) inom Insatsledningen främsta företrädare för resp. förband.

Genom Försvarsmaktens nya arbetsordning från december 2013 har arméinspektören (AI), marininspektören (MI) och flygvapeninspektören (FVI) flyttat från Insatsledningen till Produktionsledningen och benämns fortsättningsvis armé, marin- och flygvapenchefer och är främsta företrädare för respektive stridskrafter.

Vad som i följande text anges för inspektörer och främsta företrädare avser således i fortsättningen armé, marin- och flygvapencheferna, insatschefen, chefen för militära underrättelse- och säkerhetstjänsten, försvarslogistikchefen, ledningssystemchefen och rikshemvärnschefen beträffande traditionsansvar.

Försvarsmaktens organisatoriska förändringar under de senaste 25 åren (uppdatering 2018-03-19)

Följande faktasamling utgår främst från förändringar i arméns organisation. Samtidigt genomfördes motsvarande förändringar inom de övriga två försvarsgrenarna.

Ledning

Militärområdenas indelning förändrades 1991 då Södra, Mellersta och Norra militärområdena bildades genom sammanslagningar av de tidigare sex militärområdena. Denna indelning förändrades i sin tur år 2000 då militärområdena omvandlades till tre militärdistrikt, ansvariga främst för hemvärnets verksamhet. Samma år slopades även försvarsområdesorganisationen, som hade förändrats från försvarsområdesstaber till försvarsområdesregementen 1973, för att i några fall återupstå som försvarsområden när vissa regementen drogs in under 1990-talet.

Militärdistriktet slopades i sin tur 2004 för att efterträdas av utbildningsgrupper för utbildning av hemvärnsförband. Att det inte fanns någon högre regional ledning visade sig vara ohållbart, varför fyra stycken militärregioner bildades 2013. Chefskapet för en militärregion kopplades till en regementschefsbefattning, såtillvida blev chefen för Livgardet även chef för Mellersta militärregionen. Detta förändrades i november 2017 då särskilda chefer för regionerna tillsattes.

Den högsta ledningen förändrades 1994 då Försvarsstaben, Arméstaben, Marinstaben och Flygstaben slogs samman till ett gemensamt Högkvarter. Då bildades också Militära underrättelse- och säkerhetsledningen (MUST) genom sammanslagning av två olika ledningsfunktioner i Försvarsstaben. Samtidigt försvann försvarsgrenscheferna för att 2016 återkomma som försvarsgrensledningschefer, alltså till exempel Marinchefen istället för som tidigare Chefen för marinen. Försvarsgrensledningarna kommer i närtid att flyttas ut från Högkvarteret, arméledningen till Kungsängen, Marinledningen till Muskö och Flygvapenledningen till Uppsala.

Arméns fältförband

Sedan 1948 har arméns fältförband indelats i brigader, från början 37 stycken som efter hand minskades till 30 under 1970-talet.

Infanteribrigaderna genomgick ett antal olika organisationsformer, varav fyra utvecklades till norrlandsbrigader i mitten av 1960-talet. Samtidigt förändrades även pansarbrigadernas organisation ett antal gånger. Pansarbrigaderna uppgick som mest till fem stycken (sex om man medräknar Gotlandsbrigaden).

År 1994 förändrades organisationen genom att begreppet mekaniserad brigad infördes. Då kom arméns fältförband att bestå av två pansarbrigader, fyra mekaniserade brigader (färre antal stridsvagnar än pansarbrigaderna), sju infanteribrigader och fyra norrlandsbrigader. Mekaniseringsprocessen av dessa två senare brigadtyper fortsatte under 1990-talet med målet att bilda helt mekaniserade brigader år 2000 (IB 2000/NB 2000). Samtliga brigader utvecklades dock som förband i krigsorganisationen år 2000.

År 2011/2012 organiserades två brigadstaber vilka avses tillföras förband allt efter vad situationen kräver.

Sammanfattning och rekommendationer

Traditionernas syfte är att skapa samhörighet, god förbandsanda och yrkes stolthet, ytterst att effektivisera försvaret och göra det trovärdigt. Därigenom förbättras möjligheterna att rekrytera och behålla skicklig personal och höja effektiviteten. Krigshistorien omges med många exempel på traditioners stora betydelse. Vet man inte varifrån man kommer, hur vet man då vart man är på väg?

Förbandsanda och traditioner tar lång tid att skapa eller förbättra men kan snabbt brytas ned. De som finns måste därför vårdas. Traditioner som inte "lever" är inte traditioner utan historia. De i en internationell jämförelse unikt gamla svenska förbandstraditioner är i detta sammanhang av stor betydelse att bevara.

Stödet från Högkvarteret och förbandens (motsv.) ledning är av avgörande betydelse för att hålla traditionsarvet levande. I vad avser utvecklade förband, skolor m.m. beslutar Försvarsmakten om med vilken ambition (kostnadsinsats) traditionsansvaret skall utövas.

Kamratföreningar och övriga militärkulturhistoriska föreningar enligt bilaga 4 har i sammanhanget en viktig roll i det traditionsbevarande arbetet. De kan tilldelas en mera aktiv roll, eftersom det också finns en stor kompetens i deras led, vilket inte minst visas av de skrifter, uppvisningar m.m. som de producerar. Detta kan kräva stöd från Försvarsmakten.

För Traditionsnämnden är det därför angeläget att framhålla traditionernas betydande roll så att organisation och ekonomiska förutsättningar skapas på central, regional och lokal nivå för att behålla ett av de grundläggande elementen för stridsduglighet. Med dagens mer strikta ekonomiska inriktning finns en risk för att hänsyn inte tas till de ”mjuka” faktorerna som förbandsanda och traditioner. Farhågan finns att dessa kan ”komma bort” om de inte tidigt kommer med i resonemangen kring ny organisation vid skapandet av det nya insatsförsvaret.

Det är notabelt att synen på traditionernas betydelse och roll snarare har ökat än minskat, vilket traditionsnämndens löpande kontakter på såväl förbandschefs- som ”gräsrotsnivå” visat under de senaste åren, inte minst hos de nyorganiserade förbanden. Försvarets traditionsnämnd identifierar, systematiserar och förtecknar Försvarsmaktens traditionsarv samt lämnar råd till Försvarsmakten hur traditionsarvet bör tillvaratas och transformeras till traditionsansvar som fördelas på organisationsenheter inom Försvarsmakten. Traditionerna kopplas naturligtast till FM:s organisationsenheter och krigsförband.

Traditionsnämndens arbete i denna fråga bedöms ligga rätt i tiden eftersom många osäkerhetsfaktorer finns avseende traditionsvården vid krigsförband och hemvärnsbataljoner. Det gäller också att hitta den nivå som ”känner för” och har kompetens för hanterande av traditionerna.

Traditionsnämnden rekommenderar att produktionsledningen ansvarar för traditionsverksamheten eftersom denna leder organisationsenheter, skolor och centra samt ansvarar för produktionen (dvs. skapandet och vidmakthållandet) av förband.

Krigsförbandens traditioner är en mycket viktig och aktuell fråga.

Deras traditioner bör härledas ur den organisationsenhet som har produktionsansvar för krigsförbandet och föras vidare (utvecklas tillsammans med denna).

Undantag är nyorganiserade förband med internationell sammansättning (t.ex. Nordic Battle Group) och de nya specialförbanden, som fått och får egna fälttecken och heraldiska vapen.

Traditioner ska föras in i den nutida strukturen. Det är viktigt att traditioner förs till det som känns naturligt och till det förband som ”känner” för respektive tradition. Känslan för och behovet av traditioner och identitet är i många fall starkast på lägre nivå, dvs. under förbands(organisationsenhets-) nivå.

Vid fördelning av traditionsansvar till förbanden rekommenderas följande:

Ett befintligt förband/en befintlig skola bör ha traditionsansvar för eget förband/skola. Det befintliga förbandet bör således leva med sina egna traditioner.

När det gäller fördelning av traditionsarvet för äldre/avvecklade förband, skolor m.m. rekommenderar Traditionsnämnden att följande principer följs:

- *Successionsprincipen*: ansvar för förband/skola, som befintligt förband har efterträtt och där befintligt förbands personal tidigare tjänstgjort i stor omfattning.
- *Funktionsprincipen*: ansvar för förband/skola som hade samma huvudfunktion
- *Den geografiska principen*: ansvar för förband/skola med samma geografiska anknytning som det befintliga förbandet.

Principer inom de olika försvarsgrenarna ges olika i prioritetsordning, vilket framgår nedan och i följande kapitel.

Det måste finnas kompetens, verksamhet och vilja samt hur människor känner för traditionerna i fråga. Uppgifterna i denna skrift att ”föra traditionerna vidare” bör i vissa fall begränsas till omfattningen och i stället föras över till ”bevara minnet av”. Därigenom ges även underlag för främst förbandschefer och traditionsansvariga inom respektive förband och organisationsenhet att hitta traditionsbakgrund för och koppling till de förband, som inte eller i liten omfattning tas upp i Högkvarterets traditionsdokument.

Uppdrag att ”föra traditionerna vidare” (den högre ambitionsnivån) avser, dels det/den befintliga (aktiva) förbandet/skolan (motsv.), dels nedlagda förband/skolor (motsv.) som varit aktiva i närtid. Tidsgränsen för detta fastställs av Försvarsmakten och Försvarets traditionsnämnds rekommendation är max c:a 40 år, dvs. en maximal yrkeskarriär.

Uppdrag att ”bevara minnet” (den lägre ambitionsnivån) avser förband/skolor (motsv.) äldre än tidsgränsen max c:a

40 år. Museer kan vara ett möjligt reservalternativ för ”bevarandet av minnet”.

Traditionsnämnden tar i detta dokument inte ställning till vilka förband som ska erhålla uppdrag att ”föra traditionerna vidare” respektive ”bevara minnet”. Detta är Försvarets uppdrag. Traditionsnämnden beskriver i stället, förbandsvis, hur det samlade traditionsarvet med prioriteringar bör hanteras.

TradN beskriver i detta dokument för sammanhangets skull översiktligt de som har militära traditioner vid övriga myndigheter med försvarsanknytning och som för örlogsflagga, dvs. FMV, FRA, FORTV, FHS, SFHM och Rekryteringsmyndigheten.

Förband, skolor (motsv.), som avvecklades före den tidsgräns, som Försvarets beslutat ska gälla för uppdraget ”att bevara minnet”, kvarliggare (passivt) förtecknade i traditionsarvet (bilaga 2), bl.a. för att utgöra underlag för militärhistorisk forskning, produktion av militärhistoriska publikationer m.m.

Eftersom både marin- och flygförband har uppgifter på marken är det traditionsmässigt viktigt att klarlägga hur dessa förband i ”gråzonen” hanteras i detta sammanhang. I detta fall är det traditionsnämndens rekommendation att den geografiska principen ges företräde om funktionsprincipen inte fungerar i det enskilda fallet. Traditionsmässigt och i andra sammanhang kommer dock begreppen armé, marin och flygvapen att fortleva under lång tid.

Av traditioner ska inte förväntas vare sig logik eller konsekvens. En likformighet är därför varken eftersträvarvärd eller önskvärd. Inom respektive ”försvarsgren” bör respektive ”truppslags/vapenslags” särart ges särskild vikt.

Traditionsnämnden anser att exempelvis förbandets-, arméns-, marinens- och flygvapnets dag kan fylla en viktig funktion för att ge en naturlig koppling av traditionerna till dagen och framtiden.

TradN vill lyfta upp betydelsen av den statsceremoniella verksamheten, vilken också är knuten till det civila samhället och till internationella överenskommelser, något som ger Försvarets ytterligare en plats i det offentliga rummet.

Frågan är således inte enbart en angelägenhet för Försvarets, eftersom statsmakterna gett Försvarets uppdrag att även delta i den statsceremoniella verksamheten inklusive högvaktstjänsten. Traditionsnämnden understryker därför statsceremoniernas viktiga roll och tillråder varsamhet vid eventuella förändringar. Se vidare sammanfattningen i kapitlet Försvarets gemensam statsceremoniell verksamhet.

Former för personligt uppträdande och ceremonier samt etiska riktlinjer är av stor betydelse för tradition och god anda. De behandlas dock inte i detta sammanhang liksom inte heller ceremonier, vilka kan definieras som yttre formalitet av symbolisk beskaffenhet.

Traditionsnämnden vill i detta sammanhang rekommendera Försvarets befintliga och mycket utförliga instruktioner avseende ceremoniernas genomförande (Ceremoniinstruktion för Försvarets, CerI FM). Denna bör dock snarast kompletteras med ett avsnitt om marina ceremonier.

Traditionsbegreppet och traditionsvårdens omfattning

En detaljerad beskrivning framgår av Försvarsmaktens traditionsdokument, vilket nämns i föregående kapitel.

Begreppet tradition kan definieras som ”överlämnande från släkte till släkte; ursprung och viktiga händelser hålls levande och knyts till dagens moderna tid”.

Traditioner var vid Svenska Akademiens högtidssammankomst 2009-12-20 det underliggande temat. Här några tänkvärda citat ur den dåvarande ständige sekreteraren Peter Englunds anförande:

”Ett liv i traditionslöshet underblåser illusionen att man själv är världens mitt, att världen förändras med dig och för dig, motståndslöst. Traditioner påminner oss om att så inte är fallet.

För traditionen säger att världen förblir medan du förändras, medan du drar vidare och efter att du dragit vidare. Samtidigt rymmer den ett paradoxalt löfte: att du själv förblir, ej som enskildhet, utan som en del i ett flöde långt större än du själv”.

Traditionsvårdens omfattning

Traditioner indelas i formella och informella traditioner.

Formella traditioner

allmänna traditionsärenden (beskrivning, högtidsdag, vård och förvaltande samt steg vid traditionsöverföring)

ceremoniella ärenden

ärenden rörande fälttecken (fana, standar, dragonfana, flagga, bataljons- och kompanifälttecken, kommandotecken, försvarsministerns särskilda tecken, befälstecken samt förbandschefstecken)

heraldik och valspråk

tjänstetecken och *knappar* till uniform

förbandsmarscher, signaler, pukfanor, trumpetfanor, notställsdekorationer och trumdekor

utmärkelsetecken och bärandetillstånd

kommunikationskärl

museiärenden

ärenden rörande militära kamratföreningar

Informella traditioner

seder och bruk vid förbandet

Traditionsmässigt finns följande tre steg i samband med organisationsförändringar:*Sammanslagning*

Två förband läggs ned och ett nytt förband sätts upp, som t.ex. f.d. I 1 och f.d. K 1 som nu är Livgardet samt f.d. I 19 och f.d. P 5 som 1974 blev f.d. I 19/P 5 och numera är I 19.

Föra traditionerna vidare från

Organisationsenhet för traditionerna vidare från ett avvecklat förband genom att föra dess heraldik och fana antingen tillsammans med, eller inarbetat i ny heraldik och/eller nytt fälttecken. Organisationsenheten övertar eller införlivar dessutom valspråk och andra traditionsföremål i sitt förband. På det immateriella planet förs traditionerna vidare genom att förbandets utbildningstradition, särskilda kompetenser m.m. inkluderas i det nya förbandet samt att firande av t.ex. högtidsdagar inarbetas.

Organisationsenhetens traditioner ska i framtiden inkludera det förband som traditionerna förs vidare från (ingår i härledningen av förbandets historia). En organisationsenhet som avvecklas och samtidigt organisations- och traditionsmässigt sammanslås i annan ny eller befintlig organisationsenhet har från traditionssynpunkt inte avvecklats utan sammanslagits med annan organisationsenhet.

Bevara minnet av

En organisationsenhet som avvecklas och inte organisations- och traditionsmässigt sammanslås i annan ny eller befintlig organisationsenhet har från traditionssynpunkt avvecklats. Organisationsenhet som har uppdraget att bevara minnet av ett avvecklat förband (skola, centrum) kan exempelvis förvara vissa traditionsföremål från det nedlagda förbandet på mässar/motsv. samt ihågkomma och vårda högtidsdagar, inventarier, minnesstenar eller dylikt. Den organisationsenhet som bevarar minnet av ett annat förbands traditioner har en traditionsvårdsuppgift. Exempelvis kan vissa traditionsföremål från det nedlagda förbandet förvaras på mässar/motsv. samt genom ihågkommande och vårdande av högtidsdagar, inventarier och minnesstenar el. dyl.

Museer kan vara ett möjligt reservalternativ för bevarandet av minnet. Redan i dag har de traditionsuppgifter och föremål från nedlagda förband. Av staten ägda föremål bör dock enbart vara deponerade av Statens försvarshistoriska museer/Statens maritima museer (SFHM/SMM).

Även Nationalmuseum samt förbandsstiftelser och officersföreningar (motsv.) har deponerat föremål.

Försvarsmaktens högsta ledningsstrukturs jämte sidoordnade myndigheters traditionsarv och framtida traditionsinriktning

Bakgrund

Försvarsmakten (krigsmakten)

Allmänt

Försvarsmakten i sin nuvarande form såsom *en* myndighet innehållande högkvarteret, alla militära förband, skolor, centra m.m. bildades 1994-07-01 genom en sammanslagning av alla de organisationsenheter som (i många fall såsom "egna" myndigheter) ingick i det äldre samlingsbegreppet försvarsmakten (obs litet/gement **f** till skillnad mot nuvarande myndighet, som stavas med stort/versalt **F**).

Det äldre begreppet "försvarsmakten" tillkom och ersatte 1975 det ännu äldre begreppet "krigsmakten". Det sistnämnda – krigsmakten – kan spåras flera hundra år bakåt i tiden och krigsmakten som sådan, d.v.s. det svenska nationella militära försvaret anses, även om begreppets ålder är osäker, ha bildats i början av 1520-talet, när Gustav Vasa hade börjat uppnå framgångar i befrielsekriget.

Två viktiga punkter i utvecklingen är införandet av indelningsverket, "det ständiga knektehållet" från 1680 och den allmänna värnplikten 1901. Värnplikten hade dock haft en föregångare, den allmänna beväringssinrättningen, från 1812 och Gotlands nationalbeväring 1811.

Högsta ledningen

Sedan medeltiden och fram till inrättandet av en ordinarie befattning som överbefälhavare 1942 var monarken högste befälhavare över krigsmakten med undantag av frihetstiden (1719-1772). Detta var inget nominellt kommando. Visserligen kunde det delegeras – till någon annan medlem av kungahuset, till någon generalsperson och senare till krigsministern – men var kungen fysiskt kapabel att gå i fält förväntades han personligen leda huvudarmén. Faktiskt har alla kungar från 1523 till 1814 utövat fältkommando i krig utom Johan III, Fredrik I, Adolf Fredrik och Karl XIII. Dock utövade de sistnämnda tre befälet i fält innan de blev regenter. Nominellt upphörde inte kungens roll som högste befälhavare förrän vid den nya grundlagens tillkomst 1974.

En central stabsorganisation för armén har skapats och varit i verksamhet under krigstid under olika benämningar sedan stormaktstiden, men ända fram till 1790 upplöstes denna organisation efter varje krig. Efter ryska kriget 1788-90 behöll emellertid Gustav III en del av högkvarterspersonalen. Därmed hade armén fått en ständigt verksam ledning under en generaladjutant. Officiell benämning var ursprungligen Arméns eller K.M.'s generalstab, senare Konungens generalstab, slutligen generalstaben. Chef för den var till departementalreformen 1840, tjänstgörande generaladjutant för armén, 1840-73 chefen för lantförsvarsdepartementet (krigsministern) och därefter en särskilt förordnad generalsperson.

Flottans centrala stabstjänst var betydligt mindre utvecklad än arméns. Generaladjutantsämbetet för flottorna (d v s för Stora flottan och för Arméns flotta) tillkom 1797. Flottans stab skapades vid Sjöförsvarsdepartementet 1884.

Förvaltningsmässigt leddes landstridskrafterna från 1630 av krigsrådet, snart omdöpt till Krigskollegium. Kollegiet ombildades 1865 till Arméförvaltningen.

Sjökrigsmaktens centrala förvaltningsorgan var 1617-34 Amiralitetet, 1634-1780 Amiralitetskollegium, 1780-90 generalamiralsämbetet, 1791-94 Sjömilitiekontoret, 1794-97 Storamiralsämbetet, 1797-1803 Kommittén för förvaltande av örlogsflottans ärenden, 1803-1878 Förvaltningen av sjöärendena och därefter Marinförvaltningen.

Överbefälhavaren

Konungens roll som högste befälhavare avskaffades i och med den nya regeringsformen 1974. Sedan dess anges att konungen/statschefen är försvarsmaktens främste företrädare (se proposition 1993/94:115). Konungen är av tradition även hederschef för Livgardet och för Livregementets husarer. Under perioden 1889-1928 utsågs ofta chefen för lantförsvarsdepartementet (krigsministern) respektive chefen för sjöförsvarsdepartementet att i konungens namn föra befälet över Krigsmakten till lands respektive till sjöss. Detta gällde dock endast om vederbörande var officerare. År 1920 slogs de bägge departementen ihop till ett och den dagliga benämningen försvarsminister infördes.

I 1936 års försvarsbeslut ingick att det i händelse av krig skulle tillsättas en överbefälhavare (ÖB). Efter andra världskrigets början tillförordnades en överbefälhavare hösten 1939 och befattningen infördes som en ordinarie

befattning även i fredstid 1942. Ursprungligen var ÖB uppgifter helt inriktade på strategi och operativ ledning. Med tiden tillkom fler uppgifter av samordnande karaktär och 1994 blev ÖB tillika chef för den nya myndigheten – Försvarsmakten.

Försvarsdepartementet (lant- respektive sjöförsvarsdepartementen)

Försvarsdepartementet bildades 1920 genom sammanslagning av de tidigare lant- och sjöförsvarsdepartementen. Dessa infördes i sin tur genom departementalreformen 1840.

Under de bägge departementen fanns lantförsvarets- respektive sjöförsvarets kommandoexpeditioner som var de organ som ansvarade för ordergivningen till krigsmakten.

Ansvarsområdet innefattade bl. a personal-, värnplikts- övnings- och reglementsfrågor. En kommandoexpedition för flygvapnet infördes 1925. De tre kommandoexpeditionerna sammanfördes till en enhet 1945 och bytte 1980 namn till Försvarsdepartementets internationella enhet.

Högkvarteret/Försvarsstaben

Högkvarteret var fram till 1994-07-01 en ”paraplybenämning” på de centrala stabernas (försvarsstaben/Fst, arméstaben/Ast, marinstaben/MS och flygstaben/FS) krigsorganisation. Då (1994) organiserades högkvarteret som den nya myndighetens (Försvarsmaktens) ledning och ÖB stab (gemensam för fred och krig). Samtidigt avvecklades försvarsstaben, arméstaben, marinstaben och flygstaben.

Försvarsstaben (Fst) tillkom 1936 och verkade fram till 1994. Inledningsvis var försvarsstabens uppgifter begränsade till övergripande militärstrategiska och operativa frågor samt till central operativ ledning av armétridskrafter. Från 1961 tillkom central operativ ledning även av marin- och flygstridskrafter.

Den gemensamma regionala strukturen

År 1966 organiserades sex nya integrerade militärområden, vilka ersatte de äldre (markoperativa) militärområdena, marinkommandona och tre av (de fyra) flygeskaderna. De utgjorde högre regionala ledningsorgan och svarade under överbefälhavaren för främst operativ verksamhet. Samtidigt organiserades på Gotland ett militärkommando såsom en gemensam lägre regional resurs inom östra militärområdet. Övrig regional struktur på den lägre regionala nivån organiserades inom försvarsgrenarna. Med försvarsbeslutet 1988 reducerades antalet militärområden till fem genom att milo B och Ö blev Mellersta militärområdet. Militärområdena (från 1993: tre genom att milo S och V sammanslogs till Södra militärområdet) leddes av militärbefälhavarna (MB) med sina staber.

År 2000 upphörde de regionala operativa ledningarna (militärområdena) och de militäroperativa uppgifterna överfördes till den nyinrättade operativa insatsledningen vid HKV. Tre militärdistrikt med markterritoriella uppgifter bildades samtidigt, men lades ned 2004.

En ny regional ledningsform har nu återinförts med fyra militärregioner (syd, väst, öst och norr), vilka är organiserade såsom staber ingående i organisationsenheterna P 7, P 4, LG respektive I 19. Någon territoriell indelning har dock ännu inte skett

Överkommendanten i Stockholm

Överkommendanten i Stockholm är en generalsperson/flaggmän, som direkt informerar överbefälhavaren avseende statsceremoniell verksamhet. Tidigare var det även en tydligare koppling till beredskapen m.m. i Stockholm genom att denne under ÖB då var ansvarig för insatsberedskapen i Stockholmsområdet. Den direkta knytningen till överbefälhavaren avseende garnisonstjänsten i Stockholm kan jämföras med tidigare koppling från 1790 till kungen i hans egenskap av överbefälhavare. Se i övrigt avsnittet Försvarsmaktsgemensam statsceremoniell verksamhet.

Försvarsgrenarna

Allmänt

Även om begreppet försvarsgrenar är av sent datum och numera inte längre står för några organisatoriska delar av Försvarsmakten, utgör det i traditionssammanhang, i historien, vid internationella kontakter (De flesta länder har ett levande försvarsgrensbegrepp) och ännu så länge i allmänt språkbruk något påtagligt, som används.

Armén och marinen (åtminstone flottan) räknar – även om de då inte kallades försvarsgrenar - sin tillkomst till omkring 1521/22 och har vidare rötter som sträcker sig ännu längre tillbaka i tiden.

Flygvapnet, som försvarsgren enligt då gällande nomenklatur, tillkom 1926 och har rötter som sträcker sig tillbaka till armé- resp. marinflygets tillkomst 1912 resp. 1911.

Armén

Armén kan sägas ha bildats på 1520-talet i samband med Gustav Vasas befrielsekrig men adelns rusttjänst infördes redan genom Alsnö stadga 1280. Som självständig försvarsgren infördes begreppet 1936.

Chefen för armén

Före 1937 ansågs generalstabschefen vara arméns högste företrädare, men han var i regel inte den till tjänsteställningen främste utan formellt endast konungens stabschef i dennes egenskap som högste befälhavare. Äldste general var ordförande i det särskilda beredningsorganet generalskommissionen. Generalstaben och befattningen som generalstabschef i fredstid inrättades 1873. Befattningen arméchef inrättades 1937 och upphörde 1998. Samma år infördes befattningen generalinspektör för armén (vilken några år senare ändrades till arméinspektör för att från 2013 åter benämnas arméchef).

Arméstaben

Arméstaben började sin verksamhet 1937 och kom 1994 att ingå i Högkvarteret.

Högre förband, regional struktur m.m.

Militärdistriktet inrättades 1833 som en fredsmässig regional ledningsform, vart och ett under befäl av en generalbefälhavare. Inledningsvis fanns sex distrikt som 1847 minskades till fem, år 1865 tillkom Gotlands militärbefäl och 1888 utökades antalet återigen till sex samtidigt som det fredstida begreppet arméfördelning infördes. Några år senare sloopades begreppet militärdistrikt. Ett antal justeringar av distriktens gränser hade skett under hela seklet. Arméfördelningarna blev också sex stycken numrerade från söder till norr. År 1928 minskades antalet till fem för att åter öka till sex 1937 och till sju 1943. Samtidigt infördes indelningen i försvarsområden. De hade sedan 1938 endast funnits i krigsorganisationen. Försvarsområdenas gränser och numreringar byggde på de äldre rullföringsområdena.

Marinen

Marinen bildades 1902 genom att flottan (sjöstridskrafterna), som funnits sedan 1522 sammanslogs med det 1902 bildade kustartilleriet. Marinen var 1902 – 1994 en försvarsgren bestående av marinledningen, vapenslagen flottan och kustartilleriet samt maringemensamma skolor m.m. Försvarsgrensbegreppet började ”luckras upp” 1994 och fr.o.m. 2000-talet är marinen ett äldre samlingsbegrepp för de försvarsmaktsdelar, som är främst inriktade mot operationer till sjöss, d.v.s. ytstrids-, ubåts-, minkrigs- och amfibieförband samt lednings- och underhållsförband för nämnda stridande förband.

Chefen för marinen

Befattningen ”Chefen för marinen” inrättades 1936 i enlighet med samma års försvarsbeslut. Tidigare hade Konungen i egenskap av högste befälhavare för krigsmakten formellt upprätthållit bl.a. marinchefsfunktionen tillsammans med chefen för försvarets kommandoexpedition inom försvarsdepartementet, vilken i realiteten upprätthöll funktionen.

Chefen för marinen (CM) fanns 1936 – 1994. Under hela denna tid var dennes ansvar att leda marinens förbandsproduktion och utveckling. Under perioden 1936 – 1961 hade Chefen för marinen också ett operativt ledningsansvar för marinstridskrafterna.

Vid den stora omorganisationen 1994, då Försvarsmakten blev *en* myndighet och högkvarteret bildades, avvecklades marinchefsbefattningen och ersattes av befattningen ”Chefen för marinledningen” inom det nya gemensamma högkvarteret.

I samband med omorganiseringen av högkvarteret 1998 avvecklades även denna befattning tillsammans med marinledningen. Samma år infördes befattningen ”generalinspektör för marinen” (vilken några år senare ändrades till marininspektör för att från 2013 åter benämnas marinchef).

Marinchefen (tidigare marininspektören) är den främste företrädaren för de förband (motsv.) som i dag huvudsakligen har att verka till sjöss och i gränslandet mellan hav och land, och som närmast motsvarar äldre tiders marinchef.

Marinstaben

Marinstaben, som efterträdde flottans stab (organiserad 1896), fick sitt namn 1907 eftersom kustartilleriet hade bildats 1902 och sedan dess tillsammans med flottan utgjorde marinen. Inledningsvis var marinstaben (flottans stab) ett beredningsorgan åt försvarsdepartementet (sjöförsvarsdepartementet). När marinchefsbefattningen (CM) inrättades 1936 omvandlades marinstaben till marinchefens stab. Fram till 1961 ingick det bl.a. en

operationsavdelning i marinstaben. Marinstaben fanns fram till 1994-07-01, då dess uppgifter i huvudsak överfördes till marinledningen i högkvarteret.

Högre marina förband, regional struktur m.m.

Vid 1900-talets början bestod marinen bl.a. av flottans stab (senare marinstaben), de lokala sjöstyrkorna (främst Karlskronaavdelningen och Stockholmsavdelningen), (örlogs-) stationerna, örlogsvarven, kustfästningarna (senare kustartilleriförsvaren), kustartilleriregementena och skolorna.

1904 inrättades ”inspektören över flottans övningar till sjöss” tillika ”högste befälhavare” för den fredsrustade ”kusteskadern”, vilken i krigstid (efter mobilisering) utgjorde ”kustflottan”. Kusteskadern blev 1920 ”kustflottan” – ett högre förband (flott-nivå) som kom att bestå till 1998. Chefen för kustflottan (CKF) svarade med hjälp av sin stab – flaggen – för sjöstridskrafternas (stridsfartygsförbandens) produktion (utbildning m.m.) och för att det fanns fartyg och förband tillgängliga för beredskapsinsatser av olika slag. Fram till 1957 var kustflottan dessutom ett förband i krigsorganisationen och Chefen för kustflottan svarade under Chefen för marinen för kustflottans och dess ingående förbands operativa verksamheter (sjökrigsföretag m.fl. insatser).

Under 1930-talet byggdes den regionala marina strukturen upp i form av marindistrikt (inledningsvis bara i krigsorganisationen, men senare såväl i krig som i fred). Marindistriktet uppväxlades 1957 till marinkommandon och fick operativt ansvar (högre regional nivå).

1966 inrättades de nya och fr.o.m. då integrerade militärområdena, vilka övertog en del av marinkommandonas uppgifter. Övriga uppgifter överfördes samtidigt till de då nyinrättade örlogsbaserna (lägre regional nivå). 1981-1990 sammanslogs örlogsbaserna med kustartilleriförsvaren och bildade nya marinkommandon – nu dock på en *lägre* regional nivå.

År 2000 avvecklades den marina regionala strukturen och idag är det marinbasen, som i princip har övertagit det som finns kvar av den lägre regionala strukturens marina uppgifter.

Flygvapnet

Flygvapnet inrättades som en självständig försvarsgren 1926 med flygslagen jakt-, attack- och spaning. Detta innebar att marinens flygväsende, organiserat 1915, och arméns flygkompani, organiserat 1916, sammanfördes. Flygvapnet som självständig försvarsgren upphörde vid organiserandet av den nya myndigheten Försvarsmakten 1994.

Arméns flygverksamhet inleddes med en 1887 anskaffad spaningsballong. 1912 års riksdag beviljade medel för inköp av ett flygplan medan ett flygplan inköptes för privata medel. De första arméflygförsöken genomfördes på Axvalla hed i samband med fälttjänstövningen sommaren 1912. Flygverksamheten inordnades i Kungl. Fälttelegrafkårens (Ing 3) flygavdelning. En flygskola etablerades på Malmen 1913. 1916 omorganiserades flygavdelningen till det självständiga Flygkompaniet, underställt Kungl. Fälttelegrafkåren. Under första världskriget organiserades två skyddstruppflygavdelningar, en i Boden och en i Vänersborg. Flygkompaniet växte under hand till ett välorganiserat flygförband med grundläggande flygutbildning, flygslagsutbildning, flygspanarskola, jaktflygskola och en funktionell markorganisation. Huvuduppgifterna var spaning för arméändamål. Jakt- och bomb(attack)flyg kom i andra hand.

Marinens Flygväsende (MFV) var den svenska marinens organisation för den marina flygavdelningen som reglerades enligt ett kungligt brev utfärdat 30 juli 1915. Redan 3 februari 1912 tjuvstartade Marinens Flygväsende sin flygande verksamhet med Olle Dahlbecks flygning med Bryggarkärran från Stora Värtans is. Vid bildandet 1915 underställdes MFV chefen för marinstaben. Personalen utgjordes av flygbåtsförare, flygbåtsmaskinister och flygspanare. Flygplanen benämndes flygbåtar, även om det var rena landflygplan.

Chefen för flygvapnet

Till skillnad från de övriga försvarsgrenarna tillkom befattningen som chef för flygvapnet 1926. Vid den stora omorganisationen 1994, då Försvarsmakten blev *en* myndighet och högkvarteret bildades, avvecklades flygvapenchefsbefattningen och ersattes av befattningen ”Chefen för flygvapenledningen” inom det nya gemensamma högkvarteret. I samband med omorganiseringen av högkvarteret 1998 avvecklades även denna befattning tillsammans med flygvapenledningen och ersattes med generalinspektör för Flygvapnet (GI FV), vilket några år senare ändrades till flygvapeninspektör.

Den främste företrädaren för de förband (motsv.) som i dag huvudsakligen har att verka i luften och som närmast motsvarar äldre tiders flygvapenchef benämns från 2013 åter flygvapenchef inom produktionsledningen (tidigare benämnd Flygvapeninspektör, vilken tillika var chef för Flygtaktisk stab).

Flygstaben

År 1926 inrättades flygstyrelsen som flygvapnets ledningsorgan. Flygstyrelsen var snarast att likna vid en flygmaterieförvaltning och flygvapenchefen förfogade inte över någon egentligt stabsorgan. År 1936 inrättades såväl en flygstab som en särskild flygförvaltning. Flygstaben upphörde 1994.

Högre flygvapenförband, regional struktur m.m.

Flygvapnets flygande förband organiserades under beredskapstidens första år i en flygeskader.

Genom den kraftiga utbyggnaden av flygvapnet organiserades efter hand ytterligare tre eskadrar vilket kom att innebära att flygvapnet vid krigsslutet bestod av två bombeskadrar med tre bombflottiljer och en jaktflottilj vardera, en jakteskader med fem jaktflottiljer och en spaningseskader med fyra flottiljer. I den sistnämnda fanns flottiljer för arméspaning, marinspaning och fjärrspaning. I mitten av 1950-talet var indelningen en attackeskader, två jakteskadrar och en spaningseskader. Huvuddelen av eskaderorganisationen upphörde med införandet av militärområden 1966, men attackeskadern ("ÖB:s klubba") behölls fram till 1995.

År 1943 infördes fem flygbasområden som fick ansvaret för krigsbaser och förråd samt från 1948 även för luftbevakningen. Basområdena avvecklades 1958 och uppgifterna övertogs av eskaderstaberna vars uppgifter i sin tur övertogs av luftförsvarssektorerna. En indelning i 21 luftförsvarssektorer infördes 1951, men dessa minskades gradvis till fyra "storsektorer" från 1981. Sektorerna efterträddes 1995 av tre nyinrättade flygkommandon som avskaffades redan år 2000 vid bildandet av Flygvapencentrum med placering i Uppsala.

Övriga försvarsmyndigheter och Försvarshögskolan

Försvarets civilförvaltning

Försvarets civilförvaltning (FCF) bildades 1944 och övertog uppgifter från Arméförvaltningens civildepartement och motsvarande avdelningar inom Marinförvaltningen och Flygförvaltningen. FCF ansvarade för löner, ekonomisk redovisning, revision, vissa rättsliga angelägenheter m.m. inom försvaret. Civilförvaltningen upphörde 1994 och inlemmades i Högkvarteret respektive Riksrevisionsverket.

Försvarets sjukvårdsstyrelse

Sjukvårdsstyrelsen bildades 1950 efter att ha hetat Försvarets sjukvårdsförvaltning. Sjukvårdsförvaltningen bildades i sin tur 1943 efter en ombildning av främst Arméförvaltningen, där det sedan 1908 fanns en sjukvårdsstyrelse. Myndigheten utövade ledning av och uppsikt över hälso- och sjukvården inom försvaret och lades ned 1994 i samband med att Försvarsmakten inrättades.

Fortifikationsverket

Under åren 1635-1937 fanns Fortifikationen, som var underställd Krigskollegium utom åren 1681-1719 då den stod direkt under Kungl. Maj:t. Dess uppgift var att bygga och underhålla rikets land- och kustbefästningar och andra militära byggnader. Fortifikationen ersattes 1937 av bl.a. Fortifikationskåren som var en personalkår tillhörande armén. Fortifikationsförvaltningen (FortF) tillkom 1948 efter en omorganisation av Arméns fortifikationsförvaltning. Uppgifter övertogs även från Marinförvaltningens fortifikationsavdelning och Flygförvaltningens byggnadsavdelning. Fortifikationsverket (FORTV) bildades 1994 med i stort sett samma arbetsuppgifter som FortF, dvs. att vara statens ägarföreträdare för Försvarsmaktens fastigheter. 1997 överfördes även driften av fastigheterna till FORTV. Ursprungligen lydde myndigheten under Försvarsdepartementet, men överfördes 1999 till Finansdepartementet och senare till Socialdepartementet.

Försvarets materielverk

Försvarets materielverk (FMV) tillkom den 1 juli 1968 och övertog uppgifterna från Armé-, Marin- och Flygförvaltningarna samt Försvarets intendenturverk och Försvarets förvaltningsdirektion. Arméförvaltningen bildades 1866 och upphörde egentligen redan 1954, då den efterträddes av Armétygförvaltningen och Arméintendenturförvaltningen. Den senare avlöstes 1963 av Försvarets intendenturverk. Marinförvaltningen inrättades 1878 och efterträdde Förvaltningen av sjöärendena och ägde sedan bestånd till 1968. Flygförvaltningen existerade under tiden 1936-1968. Särskilda flygavdelningar fanns tidigare vid Armé- och Marinförvaltningarna. Under perioden 1943-1954 existerade dessutom ett särskilt Krigsmaterielverk. Föregångare till Arméförvaltningen

och Marinförvaltningen var Krigskollegium respektive Amiralitetskollegium med anor från 1630-talet. FMV har hela tiden svarat för anskaffning och utprovning av materiel men har nyligen även tagit över Försvarsmaktens logistikverksamhet och därigenom blivit ansvarigt för materielsystemens hela livscykel.

Totalförsvarets forskningsinstitut

Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) bildades 2001 genom en sammanslagning av Försvarets forskningsanstalt (FOA) och Flygtekniska försöksanstalten (FFA), myndigheter som bildades 1945 respektive 1940. FOA hade sina rötter i bl.a. Försvarsväsendets kemiska anstalt från 1937 och det 1940 bildade Militärfysiska institutet. Militärpsykologiska institutet (MPI), med ansvar för bl.a. värnpliktigas inskrivningsprov och viss militär forskning, uppgick 1974 i FOA. FOI:s kärnverksamhet är forskning, metod- och teknikutveckling och studier inom försvars- och säkerhetsområdet. Största kund är Försvarsmakten, och det utländska samarbetet är omfattande.

Försvarets radioanstalt

Försvarets radioanstalt (FRA) bildades som Försvarsstabens radioanstalt 1938. FRA har sina rötter särskilt i Marinen, där större fartyg med för den tiden kvalificerade radioanläggningar tidigt spontant började avlyssna främmande radiosändningar. Verksamheten bytte namn till Försvarsväsendets radioanstalt 1941, men fortfarande inom ramen för Försvarsstaben. Som egen myndighet inrättades Försvarsväsendets radioanstalt den 1 september 1942 och det nuvarande namnet antogs 1960. Arbetet omfattade från början bl.a. signalspaning mot det militära Tyskland, signalspaning mot det militära Sovjetunionen, stöd till den hemliga underrättelsetjänsten, kryptologisk rådgivning för Utrikesdepartementet och signalkontroll för försvarsgrenarna. Signalspaningen sker i dag på uppdrag från regeringen, Försvarsmakten, Säkerhetspolisen m.fl. och granskas också fortlöpande av en särskilt utsedd myndighet. Ett annat viktigt uppdrag är att stärka informationssäkerheten inom samhällsviktig verksamhet i Sverige.

Totalförsvarets rekryteringsmyndighet

Värnpliktsverket (VPV) bildades 1968 genom en omorganisation av den år 1942 inrättade Centrala värnpliktsbyrån. Intill dess hade värnpliktsfrågorna handlagts vid Armé-, Marin- och Flygstabernas värnpliktsdetaljer. Före VPV:s tid var Sverige (från 1885) indelat i inskrivningsområden, som var nedbrutna i först kompaniområden, sedan rullförföringsområden. För värnpliktigas inskrivningsprov och antagningen av officersaspiranter svarade Militärpsykologiska institutet (MPI) från 1955. År 1995 ombildades VPV till Totalförsvarets pliktverk som vid årsskiftet 2010-2011 bytte namn till Totalförsvarets rekryteringsmyndighet. Myndighetens huvuduppdrag är att biträda vid rekryteringen av personal till Försvarsmakten och man utför också urvalstester för en rad andra myndigheter.

Försvarshögskolan

Försvarshögskolan (FHS) i sin nuvarande form bildades 1997 genom sammanslagning av den äldre Försvarshögskolan (högre totalförvarsutbildning m.m.), den tidigare Militärhögskolan (högre militär utbildning) och Förvaltningshögskolan (högre förvaltningsutbildning). I nuvarande Försvarshögskolan ingår sedan 1951 även delar av Artilleri- och Ingenjörhögskolan bildad 1878. Även delar av den tidigare Försvarets förvaltningsskola (FörvS) ingår i nuvarande Försvarshögskolan (Försvarets förvaltningsskola bildades 1977 av de tidigare Tygförvaltnings- respektive Intendenturförvaltningsskolorna som i sin tur organiserades 1942).

Försvarshögskolan räknar sin historik från 1818 då Högre artilleriläroverket i Marieberg organiserades. Den äldre Försvarshögskolan bildades 1952 och var inriktad på utbildning av högre militära och civila befattningshavare inom hela totalförsvaret.

Den tidigare Militärhögskolan bildades 1961 genom sammanslagning av försvarsgrenarnas krigshögskolor, nämligen Krigshögskolan från 1878, Sjökrigshögskolan från 1898 och Flygkrigshögskolan från 1939.

Nuvarande FHS har således ett obrutet traditionsarv från Högre artilleriläroverket, KHS, SKHS, FKHS, FHS och MHS och anser sig ha uppdraget att vårda detta traditionsarv. Numera lyder FHS under Utbildningsdepartementet.

Övriga

Statens försvarshistoriska museer

Statens försvarshistoriska museer (SFHM) bildades 1976 av Armémuseum, vars historia går tillbaka till 1879, och Marinmuseum, som härstammar från Amiralitetets två modellkammare upprättade 1752. År 1977 tillfördes det nya Flygvapenmuseum. Marinmuseum överfördes 1997 till Statens sjöhistoriska museer (numera Statens maritima museer). Från att ha tillhört Försvarsdepartementet och innan dess Försvarsmakten överfördes Statens försvarshistoriska museer 1996 till Kulturdepartementet.

Krigsarkivet

Krigsarkivet (KrA) bildades vid Fältmätningsskåren 1805 och överfördes till Topografiska kåren 1831. Från 1873 fanns det vid Generalstaben och sedan inom Försvarsstaben från 1936.

År 1943 blev KrA en självständig myndighet och införlivades med Riksarkivet 1995. Samtidigt överfördes Krigsarkivet från Försvarsdepartementet till Kulturdepartementet.

Läget i dag

Försvarsmakten har ett traditionsarv från Krigsmakten.

Högkvarteret har ett traditionsarv från Försvarsstaben (Fst), Operativa insatsledningen (OPIL), Arméstaben (Ast), Marinstaben (Ms), ”Flaggen”, Flygstaben (Fs) och Rikshemvärnscentrum (RiksHvC).

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

Den befattningshavare inom Högkvarteret som är utsedd att vara främste företrädare inom respektive operationsområde (mark, sjö och luft) är enligt Traditionsnämndens uppfattning naturlig traditionsbärare för tidigare nedlagda ledningsnivåer inom Högkvarteret samt till ledningsnivåer som inte har regional koppling.

Tillkomsten av nya beslutade regionala staber bör inte påverka nuvarande utlägg av traditionsansvaret. Dessa staber bör bevara traditionsarvet från tidigare regional ledningsstruktur (militärområden, militärdistrikt, fostaber m.fl. samt fördelningar)

Cheferna för dessa staber bör tilldelas de kommandotecken som de gamla militärdistriktcheferna förde.

Arméns, Specialförbandets och Hemvärnets med de nationella skyddsstyrkornas traditionsarv och framtida traditionsinriktning

Bakgrund

Det är först under Gustav Vasas regering som rikets krigsmakt börjar få organisationsformer av modern karaktär, men redan tidigare fanns en organisation för krigsföring. Den äldsta kända organisationen för krigsföring utanför hembygden var ledungen, en organisation för sjökrigföring och plundringsräder. Geografiskt var den begränsad till ostkusten och Mälardalen. Dessa områden var indelade i skeppslag som skulle ställa ett långskepp till kungens disposition. Under 1200-talet upphörde kungen att använda sig av ledungsflottan och indelningen övergick till att vara ett underlag för skatteplikt. År 1280 infördes Alsnö stadga som innebar skattefrihet för den som höll en tungt rustad man och häst till kungens tjänst. Därmed infördes adelskapet som kom att ha militär betydelse till början av 1800-talet. Adelns rusttjänst kompletterades med folkuppåbud som ursprungligen var avsedda för hembygdens försvar men som under senmedeltiden kom att medverka i krigståg långt utanför det egna landskapets gränser.

Det allmänna uppåbudet "man ur huse" gällde lagenligt endast inom det egna landskapets gränser. Redan under första halvan av 1400-talet hade vi dock "bondehärer" som stred över hela riket. Dessa knektar kallades utgärdesmän och dessas uttagning, ofta häradsvis, skedde mot bakgrund av beviljning från allmogen, troligen häradsvis eller landskapsvis (landstinget). Det var redan under senare delen av nordisk medeltid så att soldater togs ut genom i princip på samma sätt som under senare århundraden genom utskrivning intill dess vi med Karl XI fick det stående knektehållet.

Gustav Vasas nya armé, som etablerades 1544, fick sitt kavallerimanskap genom rusttjänst eller frivillig enrullering och sitt fotfolk genom utskrivning eller frivillig värvning, framför allt gardet och slottsgarnisonerna. Förbanden indelades i fanor (ryttarna) och fänikor (fotfolket). Dessa innehöll 300 respektive 525 knektar. Även tillfälligt värvade utländska landsknektar förekom. Under 1610- och 20-talen indelades landet i landsregementen som i sin tur bestod av tre fältregementen. Landsregementena avvecklades senare och regementsindelningen i landskapsregementen (med vissa undantag) fastslogs i 1634 års regeringsform. Med början 1680 infördes det yngre indelningsverket eller det ständiga "knektehållet" som innebar en stående, deltidstjänstgörande och utbildad armé. Det fanns även Gardet och de värvade regementena, vilka låg i garnison runt rikets gränser. Vid stora nordiska krigets början år 1700 uppgick den indelta armén till 35 000 man och de värvade trupperna till ca 30 000. Även Artilleriregementet var värvat. Landskapsregementena var ursprunget till dagens befintliga eller nyligen avvecklade regementen. I dag återstår Livregementets husarer och Skaraborgs regemente med anor från 1620-talet samt Södra Skånska med anor från 1810 samt Norrbottens regemente, som sattes upp på 1841 genom delning av Västerbottens regemente (vilket i sin tur härstammar från 1624). Livgardet räknar sina anor från 1523.

Arméns struktur var oförändrad i stort sett fram till den allmänna värnpliktens införande 1901 även om en typ av värnplikt, allmänna beväringssinrättningen funnits från 1812. Denna hade så småningom utökats så att varje svensk man år 1892 hade tre månaders tjänstgöring. Samma år utökades även antalet artilleriregementen. Under andra hälften av seklet tillkom även trängtrupperna och ingenjörtrupperna. Vid värnpliktens införande bestod armén av 28 infanteriregementen, 8 kavalleriregementen, 9 artilleriregementen, 4 ingenjörkårer och 6 trängkårer. Mobiliseringsstyrkan var 160 000 man. Till detta kom den ännu så länge oövade landstormen bestående av äldre värnpliktiga.

Försvarsbeslutet 1914 innebar ytterligare förstärkningar. Fälthären bestod nu av sex fördelningar om 19 000 man vardera och sex reservfördelningar om 16 000 man vardera. Dessutom fanns den beridna kavallerifördelningen.

Försvarsbeslutet 1925 innebar i princip en halvering av armén. Särskilt kavalleriet drabbades (se bilaga 3). Under intrycket av ökad utrikespolitisk oro fattades ett nytt beslut 1936 som bl.a. innebar uppsättandet av Signalregementet och ett självständigt luftvärn.

Under beredskapstiden dubblerades fälthärens storlek från fem till tio fördelningar medan landstormen moderniserades och bytte namn till lokalförsvarsförband. Samtidigt skapades det frivilliga hemvärdet 1940. Pansartrupperna infördes som truppslag 1942 och självständiga brigader tillkom i krigsorganisationen.

Som en följd av 1948 års försvarsbeslut omvandlades fältinfanteriregementena till infanteribrigader och de tio fördelningsstaberna med betjänings- och förstärkningsförband kvarstod. Detta antal behölls till slutet av 1970-talet då de minskades till åtta. Sammansättningen varierade i förhållande till uppgiften men vanligen bestod fördelningen av två till fyra brigader. Till dessa kom fördelningsförbanden som bestod av t ex artilleriregimentsstab, artilleribataljoner, luftvärnsbataljoner, ingenjörbataljoner, underhållsbataljoner och spanings/jägarförband. En fördelning kunde uppgå till c:a 20 000 man.

När brigaderna (en brigad är c:a 5 000 man) avlöste fältinfanteriregementena skapades 37 brigader samt en förstärkt brigad på Gotland. Antalet pansarbrigader uppgick till sex, resten var infanteribrigader. Båda brigadtyperna genomgick ett antal förändringar och i mitten av 1960-talet omorganiserades fyra infanteribrigader till norrlandsbrigader. Samtidigt organiserades pansarbrigad 63 och infanteribrigad 66. Det sammanlagda antalet brigader, inklusive Gotland, minskade till 32. Antalet brigader sjönk sedan stadigt, även om avsevärda moderniseringar skedde. År 1971 bestod krigsorganisationen av sex pansarbrigader, fyra norrlandsbrigader, 21 infanteribrigader, c:a 100 lednings-, understöds- och underhållsbataljoner samt c:a 100 lokalförsvarsbataljoner. I slutet av 1970-talet infördes den helt motoriserade infanteribrigad 77, men hälften av de äldre infanteribrigaderna och två av pansarbrigaderna utgick. Sedan snurrade neddragningskarusellen allt fortare. Vid 1990-talets början planerade man att bibehålla 16 brigader, varav två pansrade, två mekaniserade (med färre antal stridsvagnar än pansarbrigaderna), fyra norrlandsbrigader och sex motoriserade brigader. År 1990 hade fortfarande alla län utom Blekinge ett arméregemente med läns- (landskaps-) anknytning. Omvärldsutvecklingen gjorde att även denna inriktning mycket hastigt blev inaktuell.

Hemvärnet och de övriga frivilliga försvarsorganisationerna

I Sverige finns sedan lång tid en tradition av att frivilligt stå till tjänst för hembygdens försvar. Redan långt tillbaka i historien kan vi läsa om bondeuppbåd och liknande företeelser.

Hemvärnet bildades genom ett beslut av riksdagen den 29 maj 1940 mot bakgrund av det upptrappade krigshotet genom bl.a. Tysklands ockupation av Norge och Danmark samt Sovjetunionens anfall mot Finland. Den 21 dec 1940 fick hemvärnet sin första fana. 1943 grundades Hemvärnets stridsskola.

Redan under hemvärnets första år inledde Lottorna och Röda Korset samarbete med hemvärnet. Detta samarbete utvecklades under åren och fler frivilliga försvarsorganisationer ingick i samarbete med hemvärnet.

Bildandet av ett hemvärn fick ett brett stöd i hela landet. En numerär om 50 000 bestämdes inledningsvis, men redan under det första året hade över 93 000 anmält intresse och beviljats plats.

Utrustningen var inledningsvis mycket enkel med fältmössa, landstormsmärke, armbindel och i bästa fall ett gevär m/96. Samma år utfärdades anvisningar för hur bildandet av verks- och industrihemvärn skulle regleras. Detta övergick under åren till driftvärnorganisationen, som var en del av hemvärnet fram till och med 2005 då det avvecklades.

Under det Kalla kriget blev den viktigaste uppgiften att bevaka alla de mobiliseringsförråd som fanns utspridda i landet. 1985 börjar bildandet av hemvärnsförband med marina uppgifter. Från 1989 kan även kvinnor (efter att ha genomgått militär grundutbildning) bli hemvärnssoldater.

Hemvärnets grupper och plutoner organiserades i hemvärnsområden, som i sin tur sammanhölls i hemvärnskretsar. Denna organisationsform bestod i huvudsak fram mot sekelskiftet. Sedan 1990-talet är hemvärnet organiserat på samma sätt som övriga markstridsförband d v s i kompanier och bataljoner.

Redan från hemvärnets första dagar ansågs soldaternas möjlighet till medinflytande vara av stor vikt.

I hemvärnskungörelsen, som utfärdades den 31 maj 1940, statueras om en medinflytandeorganisation. Samtidigt utsågs ledamöter i "hemvärnsrådet".

Läget i dag inom Armén, Specialförbanden och Hemvärnet samt de frivilliga försvarsorganisationerna

Armén organiserar och utbildar markstrids- och luftvärnsförband. Dessa samverkar med marin- och flygstridskrafter och genomför gemensamma operationer såväl nationellt som internationellt tillsammans med andra nationer, organisationer och myndigheter.

Arméchefen, försvarslöjstikchefen, ledningssystemchefen, rikshemvärnschefen och insatschefen inom Högkvarteret är främste företrädare för respektive förband/funktion inom detta avsnitt.

Arméns krigsförband är inriktade mot nationella och internationella uppgifter. Krigsförbanden ska efter riksdagsbeslut vara beredda att delta i militära insatser utanför Sveriges gränser. Armén bidrar då med både personal och materiel. Ett antal arméförband är anmälda till internationella styrkeregister. Delar av dessa förband är insatta inom ramen för fredsfrämjande insatser.

Markstridsförbanden indelas i:

Mekaniserade förband med bland annat stridsfordon, tillhör de mest eld- och slagkraftiga enheterna i armén. Förbanden är tränade och utrustade för att genomföra strid mot alla typer av motståndare i olika typer av terräng och bebyggelse.

Kavalleriförband, som utbildar jägar- och underrättelsesoldater samt militärpolis. Soldaterna, varav vissa är luftburna, ska kunna verka bakom en motståndares linjer, under lång tid, i all slags terräng och under alla väderförhållanden. I kavalleriförbanden ingår även militärpolis och säkerhetsförband.

Artilleriförband, som utbildar inom markbaserad indirekt bekämpning och verkar inom hela kedjan från sensorer via ledning till bekämpningssystem. Materielen har precisionsverkan, lång räckvidd och är väderoberoende.

Luftvärnsförband, som utbildar enheter för markbaserad bekämpning av luftmål inom hela kedjan från sensorer via ledning till bekämpningssystem. Dessa kan därigenom skydda till exempel befolkningscentra, militära förband och flygbaser mot anfall från luften.

Ingenjörförband, vars uppgift är fältarbeten, det vill säga att på olika sätt förändra terrängen för att försvåra för en fiende samt för att underlätta egen verksamhet. Ammunitionsröjning är också en viktig del av fältarbeten.

Ledningsförband, som utbildar stabs- och sambandsförband främst för ledning av stridskrafter samt för högre ledning men också specialenheter inom telekrigområdet. Dessa behandlas under kapitel 7 (Lednings- och logistikförband). Huvuddelen av traditionsarvet vid Ledningsregementet utgörs av tidigare arméförband.

Logistikförband, som ansvarar för de stridande förbandens försörjning av bland annat förnödenheter, sjukvård och reparationer. Dessa behandlas under kapitel 7 (Lednings- och logistikförband). Huvuddelen av traditionsarvet vid Trängeregementet utgörs av tidigare arméförband.

CBRN-förband, som hanterar CBRN-hot och -händelser. Med CBRN menas kemisk-, biologisk-, radiologisk- och nukleär krigföring. Huvudförmågorna är detektering, identifiering, övervakning, varning, rapportering, fysiskt skydd och riskhantering. Dessa behandlas under kapitel 8 (Skolor och centra).

Arméförbanden med skola utgörs idag av:

Livgardet (LG), Norrbottens regemente (I 19), Livregementets husarer (K 3), Skaraborgsregemente (P 4), Södra skånska regementet (P 7), Artilleriregementet (A 9), Luftvärnsregementet (Lv 6), Göta ingenjörregemente (Ing 2) och Markstridsskolan (MSS). Lednings- och Trängeregementena redovisas i kapitel 7.

De allsidigt sammansatta specialförbanden har numera egna heraldiskt vapen och fälttecken.

Särskilda operationsgruppen (SOG) är en nationell strategisk resurs som leds av Försvarsmaktens insatschef. Uppgifterna för SOG är strid i olika former samt kvalificerad underrättelseinhämtning. Förbandet har även förmågor som personskydd, utbildning och rådgivning.

Hemvärnet med de nationella skyddsstyrkorna är organiserade som frivilliga förband i insatsorganisationen vilka finns över hela landet. Hemvärnet utvecklas i takt med de övriga delarna av försvarsmakten och dess viktigaste uppgifter är att skydda, bevaka, ytövervaka samt stödja det civila samhället vid svåra påfrestningar.

Hemvärnsförbandens beredskap är mycket hög, med vissa delar ska insats kunna påbörjas inom 6 timmar och med huvuddelar inom 24 timmar.

De utgörs idag av ca 22 000 hemvärnssoldater ingående i 40 hemvärnsbataljoner, lokalt förankrade främst i eget län med skydds- och bevakningsuppgifter av viktig infrastruktur. Av dessa hemvärnssoldater ska ca 17 000 ingå i taktiskt rörliga hemvärnsinsatskompanier, kompanier som skall kunna sättas in i hela landet. Se bilaga 3 (förteckning över hemvärnets bataljoner).

Rikshemvärnschefen med produktionsledningens rikshemvärnsavdelning leder och utvecklar hemvärnsbataljonerna. Hemvärnets stridsskola (HvSS) är en fristående enhet som får uppdrag av rikshemvärnschefen.

Rikshemvärnschefen med stab i HKV samt HvSS har begränsade traditioner (Rikshemvärnschefens vapen och hemvärnets fana).

Medinflytandeverksamheten är fortfarande en viktig del av hemvärnsförbandens verksamhet och bidrar till det starka engagemang som hemvärnssoldaterna visar.

I dag benämns den högsta kontinuerligt arbetande nivån i medinflytandet för rikshemvärnsrådet och detta råd är bl. a ägare av hemvärmuseet i Vällinge och Tidningen Hemvärnet.

De frivilliga försvarsorganisationerna har numera avtalspersonal inriktade mot hemvärnet, varav följande idag har bemanningsuppdrag i hemvärnet:

Svenska Brukshundklubben, Svenska Lottakåren, Röda Korset, Frivilliga motorcykelkåren, Frivilliga Radioorganisationen, Bilkåren, Sjövärnskåren, Frivilliga Flygkåren, Flygvapenfrivilliga, Försvarsutbildarna och Pistolskytteförbundet.
Deras traditioner behandlas inte i denna skrift.

Arméns, specialförbandens och hemvärnets traditionsarv

Vissa armétraditioner förs p.g.a. förändrad territoriell ansvarsfördelning vidare och bevaras av hemvärnsförband som utbildas vid utbildningsgrupper tillhörande organisationsenheter som inte är arméförband.

Dessa organisationsenheter utgörs av: Amf 1/Södertörnsgruppen och Gotlandsgruppen, Marinbasen/Blekingegruppen och Kalmar- och Kronobergsgruppen, Helikopterflottiljen/Livgrenadjärgruppen samt Försvarsmedicincentrum/Elfsborgsgruppen. Dessa enheter kommer, kopplat till hemvärnsbataljonernas traditionsansvar, att redovisas i följande kapitel och i bilaga 3.

Utbildningsgrupperna, vilka lyder under organisationsenheterna enligt ovan, är ”resterna” av den gamla regionala och lokala territoriella indelningen och organisationen men är *inte* traditionsbärare enligt nu gällande beslut från Högkvarteret. Deras uppgift är att stödja hemvärnsbataljonernas traditionsansvar.

Det är värt att notera, att vissa av de förband och organisationsenheter, som här redovisas under armén i dag är försvarsmaktsgemensamma även om de i traditionshänseende huvudsakligen bör räknas som arméförband.

Se även översikten över traditionsarvet i bilaga 2, vilken med fördel kan läsas parallellt med förbandsöversikten nedan.

Krigsförband, som tillhör nedan angivna förband redovisas inte, detta eftersom de traditionsmässigt är knutna till den organisationsenhet som har produktionsansvar.

Livgardet/LG med Livgardesgruppen, Dalregementsgruppen och Gävleborgsgruppen innehåller även Militärregion Öst, Försvarsmaktens centrum för internationell utbildningsverksamhet (SWEDINT), Internationella utbildningsenheten (IntUtbe), Försvarsmaktens hundenheter (FMHE), Lokaliseringsenhet mitt (LPLE M), och Försvarsmusiken. Chefen för Livgardet (med en kommandantstab på Stockholms slott) är tillika kommandant i Stockholm (se kapitel 9).

Traditionsarvet är i första hand:

Svea livgarde (I 1), Livgardets dragoner (K 1), samt SWEDINT och Försvarsmusikcentrum.
Traditionsarvet från Dalregementet (I 13) och Hälsinge regemente (I 14) behandlas även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Livgardet till häst, Livregementets dragoner, FN-skolan, Försvarets hundskola och Militärmusiken.

Norrbottens regemente/I 19 med Västernorrlands-, Fältjäger-, Västerbottens-, Norrbottens- och Lapplandsjägargrupperna innehåller även Militärregion Norr, Arméns Jägarbataljon, Försvarsmaktens vinterenhet samt Lokalplaneringsenhet norr.

Traditionsarvet är i första hand:

Norrbottens regemente med Norrbottens pansarbataljon (MekB 19 och I 19/P 5), Lapplandsbrigaden (NB 20), Norrbottens pansarbataljon (P 5) och Norrlands dragonregemente (K 4).

Traditionsarvet från Jämtlands fältjägarregemente (I 5), Västerbottens regemente (I 20), Västernorrlands regemente (I 21), Lapplands jägarregemente (I 22/ Fo 66), Norrbottens Fo (Fo 63), Norrbottens gränsjägare (Fo 67), och Härnösands kustartilleriregemente (KA 5) behandlas även i kapitel 5 (endast KA 5) och i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Norrlands luftvärnsregemente (Lv 7), Norrlands signalregemente (S 3) och Norrlandskustens marinkommando (MKN).

Livregementets husarer/K 3 med Örebro- och Värmlandsgruppen innehåller även en fallskärmsjägarenhet och Försvarets överlevnadsskola.

Traditionsarvet är i första hand:

Fallskärmsjägarkåren.

Traditionsarvet från Värmlands regemente (I 2) och Livregementets grenadjärer (I 3) behandlas även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Göta signalregemente (S 2), Fallskärmsjägarskolan (FJS), och Försvarsmaktens idrotts- och överlevnadscentrum (IÖC).

Skaraborgs regemente/P 4 med Skaraborgs- och Bohus-Dalsgrupperna samt Militärregion Väst

Traditionsarvet är i första hand:

Västgöta regemente (I 6).

Traditionsarvet från Bohusläns regemente (I 17) behandlas även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Södra skånska regementet/P 7 med Skånska gruppen och Militärregion Syd

Traditionsarvet är i första hand:

Skånska dragonregementet (P 2) och Skånska dragonbrigaden (PB 8).

Traditionsarvet från Norra skånska regementet (P 6), Skånska kavalleriregementet med dess föregångare Skånska husarregementet, Skånska dragonregementet och Kronprinsens husarregemente behandlas även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Norra skånska regementet (P 6) och Skånska luftvärnskåren (Lv 4).

Artilleriregementet/A 9 innehåller även Artilleriets stridsskola (ArtSS).

Traditionsarvet är i första hand:

Svea artilleriregemente (A 1), Wendes artilleriregemente (A 3), Norrlands artilleriregemente (A 4), Smålands artilleriregemente (A 6), Gotlands artilleriregemente (A 7) och Bodens artilleriregemente (A 8).

Traditionsarvet är i andra hand:

Göta artilleriregemente (A 2) och Artilleriets skjutskola (ArtSS).

Luftvärnsregementet/Lv 6 med Hallandsgruppen innehåller även Luftvärnets stridsskola (LvSS) och FM Informationscenter.

Traditionsarvet är i första hand:

Göta artilleriregemente (A 2), Karlsborgs luftvärnsregemente (Lv 1), Östgöta luftvärnsregemente (Lv 2), Gotlands luftvärnsregemente (Lv 2), Roslagens luftvärnsregemente (Lv 3), Skånska luftvärnsregementet (Lv 4), Sundsvalls luftvärnsregemente (Lv 5), Norrlands luftvärnsbataljon (Lv 7) med föregångare och Luftvärnets skjutskola (LvSS) Traditionsarvet från Hallands regemente (I 16) och Hallands bataljon (I 29) behandlas även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Hallands bataljon (I 29).

Göta ingenjörregemente/Ing 2 med Norra Smålandsgruppen innehåller även Fältarbetsskolan (FarbS).

Traditionsarvet är i första hand:

Svea ingenjörregemente (Ing 1), Norrlands ingenjörregemente (Ing 3),

Väg- och vattenbyggnadskåren (VVK) och Arméns fältarbetsskola (FarbS).

Traditionsarvet från Norra Smålands regemente (I 12) behandlas även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Jönköpings regemente (I 12), Smålands husarregemente (K 4) och Smålands artilleriregemente (A 6).

Ledningsregementet/LedR med Södermanlandsgruppen, Upplands- och Västmanlandsgruppen m.fl. behandlas under avsnittet Lednings- och logistikförband. Huvuddelen av traditionsarvet vid Ledningsregementet utgörs av tidigare arméförband.

Trängregementet/TrängR innehåller även Försvarsmaktens logistik- och motorskola (LogS) och behandlas under avsnittet Lednings- och logistikförband. Huvuddelen av traditionsarvet vid Trängregementet utgörs av tidigare arméförband.

Markstridsskolan (MSS)

Traditionsarv i första hand:

Infanteriets stridsskola (InfSS), Stridsskola Syd, Mitt och Nord (SSS, SSM, SSN), Pansartrupperns skola (PS), Pansarcentrum (PAC) och Brigadcentrum (BrigC).

Traditionsarv i andra hand:

Infanteriets och kavalleriets officershögskola (Inf/KavOHS), Pansartruppernas officershögskola (POHS) och Infanteriets skjutskola (InfSS, Rosersberg).

Markstridsskolan bör stödja avseende traditionerna för Krigsskolan (KS) och Krigshögskolan (KHS).

Livgrenadjärgruppen med traditionsarv från Livgrenadjärregementet (I 4) ingår i Helikopterflottiljen och redovisas under kapitel 6 (Flygvapnets förband m.m.) och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Elfsborgsgruppen med traditionsarv från Älvsborgs regemente (I 15) ingår i Försvarsmedicincentrum och redovisas under kapitel 8 (Skolor och centra) och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Gotlandsgruppen med traditionsarv från Gotlands regemente (P 18) ingår i Amfibieregementet och redovisas under kapitel 5 (Marinens förband m.m.) och även i bilaga 2 (Hemvärnsbataljoner).

Specialförbandets (SOG) traditionsarv är i första hand från Särskilda skyddsgruppen (SSG) och Särskilda inhämtningsgruppen (SIG).

Hemvärnet genom hemvärnsbataljonerna inom respektive geografiska område är de huvudsakliga traditionsbärarna av nedlagda arméförband. Traditionsansvaret ligger dock på organisationsenheterna. I bilaga 3 med förteckning över hemvärnsbataljonerna framgår detta traditionsarv. *Hemvärnets stridsskola (HvSS) i Vällinge* har inga föregångare traditionsmässigt.

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

- Förband under arméinspektören/produktionsledningens ”armédel”.
- Hemvärnsbataljonerna är naturliga traditionsbärare för de gamla landskapsregementena. Lägsta förbandsnivå bör generellt inte sättas.
- Ledningsregementet.
- Trängregementet.

Krigsförbandens traditioner är en mycket viktig och aktuell fråga, som också efterfrågas!

Deras traditioner och uniformer härleds ur och förs vidare (utvecklas tillsammans med) den organisationsenhet som har produktionsansvar för krigsförbandet. Undantag är nyorganiserade förband med internationell sammansättning (t.ex. Nordic Battle Group) och de nya specialförbanden, som fått och får egna fälttecken och heraldiska vapen.

Krigsförbanden (självständiga bataljoner, brigadledningar och kompanier) har också sin identitet. Frågan är komplicerad, eftersom vi också har en organisationsenhet, ofta med ett redan befintligt fälttecken.

Traditionsnämnden rekommenderar därför att krigsförbanden får bataljonsfana (motsv.), där organisationsenhetens fälttecken ingår.

TradN rekommenderar vidare att

- Skapandet av nya traditioner bör uppmuntras.
- Truppslagstraditionerna tillvaratas naturligt av befintliga förband. Dessutom finns det nio museer inom Sveriges militärhistoriska arv (SMHA) som har uppdrag att bevara de gamla truppslagens minnen.
- Regimentstraditioner för vissa arméförband kan på grund av regional koppling vara naturliga att föra över till annan försvarsgren, t.ex. Amfibieregementet och Marinbasen beträffande Vaxholms och Karlskrona grenadjärer.
- Regional koppling (den geografiska principen) bör ges större vikt inom markstridskrafterna avseende traditionernas hanterande där så är möjligt.
- Hemvärnets roll i traditionssammanhanget bör utvecklas och behandlas i ökad utsträckning i den krympande ”reguljära” arméns sammanhang.
- Hemvärnets bevarar traditionsarvet efter de äldre nedlagda landskapsregementena vilket enligt Traditionsnämndens uppfattning bör inarbetas i HKV:s traditionsdokument och likriktas. Bl.a. bör benämningarna på hemvärnsbataljonerna vara konsekventa.
- Hemvärnets (hemvärnsbataljoner) med de nationella skyddsstyrkorna (inom vissa kvarvarande organisationsenheter) för i möjligaste mån de nedlagda landskaps- och övriga regementenas fälttecken och traditioner samt förankringen till den lokala bygden. Problemet är att resurs- och ansvarsmässigt säkerställa bataljonernas förmåga att bevara dessa traditioner. Det formella traditionsansvaret bör därför läggas på respektive förbands/organisationsenhet vad gäller hanterande av fälttecken och andra traditionsföremål, genomförande av minnesdagar etc. Det ekonomiska ansvaret bör därför ligga på den enhet som berörd hemvärnsbataljon lyder under.
- Hemvärnsbataljoner som har traditionsarv från Liv- och Husregementen bör ha namn som anknyter till det nedlagda regementet (t.ex. Livgrenadjärbataljonen).
- Kamratföreningarnas roll och personella resurser bör tillvaratas.

Marinens traditionsarv och framtida traditionsinriktning

Bakgrund

Allmänt

Det marina traditionsarvet utgörs dels av den marina historien och dels av (ofta levande) sedvanor, föremål med symbolvärde, skrivna och oskrivna regler m.m.

Den marina historien

Utgångspunkt

Även om det kan hävdas att den vikinga- och medeltida ledungen utgjorde det första embryot till något som kan betecknas som en nationell, under konung ställd, försvarsorganisation med marin prägel, så är det Gustav Vasas inköp av örlogsfartyg från Lübeck, som räknas som den svenska nationella flottans (marinens) tillkomst. Marinens räknar därför 1522 års flotta som sitt äldsta (officiella) traditionsarv.

Tiden 1522 – 1815

Allmänt om perioden

Denna nästan 300-åriga period, som omfattar Vasa-tiden, Stormaktstiden, Frihetstiden, den Gustavianska tiden och Napoleontiden, kännetecknas av många krig med omgivande länder.

Under Vasatiden byggdes de svenska sjöstridskrafterna upp till ansevärd styrka och hade framgångar till havs mot Danmark och inomskärs mot Ryssland. I början av Stormaktstiden var Sverige en stark regional sjömak, som kunde balansera den sedan länge starka sjömakten Danmark och upprätthålla de viktiga sjöförbindelserna med arméerna på andra sidan Östersjön. Under 1600-talets andra hälft hade sjöstridskrafterna flera svåra motgångar i strider mot den danska flottan. Dock kunde förbindelserna ofta hållas öppna. Situationen förbättrades under seklets slut, när Karlskrona blivit väl etablerad som huvudbas. Under det Stora nordiska kriget, när den ryska sjömakten blivit en svår motståndare, försämrades läget. En marin ”tvåfrontssituation” med hot från såväl Danmark som från Ryssland hade uppstått. Svårigheterna att försvara den svenska östersjökusten mot hot (bl.a. galärer) blev uppenbara. Detta ledde så småningom till en kraftfull uppbyggnad av såväl en sjögående seglande flotta som en roddflotta för skärgårdsstrid. Gustav III:s ambitioner med skeppsbyggmästaren af Chapman och det för sin tid moderna varvet i Karlskrona som viktiga komponenter, resulterade i imponerande flottor för såväl utomskärs- som skärgårdsstrid. Under Napoleonkrigen hade Sverige ett relativt starkt sjöförsvar, som dock, på grund av att Ryssland anföll Finland vintertid (svåra isförhållanden), inte kunde komma till full verkan.

Den seglande flottan, Stora flottan, Högsjöflottan.

Den seglande flottan bestod av förhållandevis stora fartyg med starkt artilleri. Under 1500-talet och början av 1600-talet tillämpades en sorts linjetaktik, s.k. melee-taktik (av franskans *mêlée*), vilket ofta ledde till ett antal dueller mellan enskilda och smärre grupper av fartyg. Senare utvecklades den mer strikta linjetaktiken, där det gällde att upprätthålla en slaglinje, där många fartygs bredsidor kunde verka tillsammans. Signalering och förmell taktik utvecklades. Artilleristrid var huvudmetod. Ett linjeskepp kunde normalt bära 70 grova (36 pundiga) kanoner, vilket innebar att en slaglinje om 15 skepp tillsammans sköt bredsidor med c:a 500 pjäser. Trots detta var det långt ifrån ovanligt att sjöslagen också innehöll ombordläggning och äntring. Att i en gynnsam situation ta ett fientligt skepp var ju effektivare än att sänka det. Ett tragiskt undantag var, när ett ryskt linjeskepp togs vid Hogland, fördes till Karlskrona och där p.g.a. att skeppet var pestsmittat startade en epidemi, som halverade Karlskronas befolkning. Linjeskeppen (den tidens slagskepp) var den seglande flottans kärna. De understöddes med spaning m.m. av fregatter, som var mindre, men oftast mer snabbseglande. Fregatterna utnyttjades också självständigt som eskortfartyg inte bara i hemmafärvarvatten utan tidvis längre bort t.ex. i Medelhavet.

Inledningsvis och fram till 1680-talet var Stockholm, med framskjutna ankarplatser i skärgården, den seglande flottans huvudbas. Fr.o.m. 1680-talet blev Karlskrona huvudbas för den seglande flottan, vilket möjliggjorde att man tidigare på året kunde vara till sjöss och snabbare möta hot från Danmark.

Roddflottan, Galärflottan, Skärgårdsflottan, Arméns flotta.

Redan Gustav Vasa lät bygga en roddflotta med galärer parallellt med uppbyggnaden av den seglande flottan. Under Johan III förstärktes denna flotta, som framgångsrikt utnyttjades i kriget med Ryssland under 1500-talets sista decennier. Under 1600-talet, då den marina krigföringen främst handlade om Sveriges och Danmarks kamp om sjöherravälde och strider mellan seglande flottor, reducerades galärflottan. När de ryska galärerna började härja utefter den svenska ostkusten under det Stora nordiska kriget, ökade behovet av galärförband åter. En återuppbyggnad inleddes och under Frihetstiden förfogade Sverige åter över en galärflotta. Dess huvuddel baserades inledningsvis i Stockholm. När så småningom Sveaborgs fästning tagits i bruk organiserades även galärförband, som baserades där. Under Gustav III krig mot Ryssland fanns roddförband, skärgårdseskadrar, på Syd-, Väst- och Ostkusten samt i Finland. Under perioden 1756 – 1808/1823 var skärgårdseskaderna i Finland respektive på Ostkusten underställda Krigskollegiet och benämndes Arméns flotta. Fr.o.m. 1700-talets andra hälft hade galärerna inom skärgårdsflottan minskat i antal och ersatts av skärgårdsfregatter, skärgårdskorvetter, kanonslupar, kanonjollar och diverse fartyg för logistiskt stöd. De lättroliga och i förhållande till sin ringa storlek, tungt bestyckade kanonsluparna visade sig vara mycket användbara i den rörliga skärgårdsbrigaden.

Landorganisationen, infrastrukturen m.m.

Den marina ledningsstrukturen organiserades under Axel Oxenstierna i form av Riksamiralen, Amiralitetet och Amiralitetskollegiet. Strukturen kan närmast betecknas som en kombination av de funktioner, som långt senare låg på Sjöförsvarsdepartementet, Marinstaben och Marinförvaltningen.

Skeppsgårdar/skeppsvarv/baser etablerades tidigt i Stockholm och från 1680-talet i Karlskrona. Det sistnämnda var flottans huvudstation resten av perioden. Även i Göteborg etablerades en bas för flottan.

För försvar av främst Stockholm, Karlskrona och Göteborg och flottans baser anlades fästningar. Vaxholms fästning började byggas redan under Gustav Vasas tid.

Andra större kustfästningar var gamla och nya Älvsborgs fästningar, Dalarö skans, Kungsholms fort, Drottningkärs kastell och Sveaborg. Fästningarna var i huvudsak bemannade med personal från Armén och var byggda/bestyckade för att bl.a. bekämpa sjömål.

Tiden 1815 – 1880

Perioden 1815 - 1880, som kännetecknades av fred och en ny strategi, neutralitetspolitik, var en period av förfall beträffande de marina stridskrafterna. Perioden kännetecknades visserligen också av en omfattande teknisk utveckling med t.ex. ångmaskiner, järnskrov, bakladdade kanoner m.m. och mot slutet minor och torpeder. Detta ledde dock inte till någon snabb och omfattande uppbyggnad av moderna stridskrafter. Vid mitten av 1800-talet bestod flottan alltså av linjeskepp, fregatter och korvetter, seglande skepp liknande det sena 1700-talets, som dock i några fall försetts med ångmaskiner. Centralförsvarsprincipen dominerade försvarsplanläggningen och enligt denna fanns det ringa behov av sjöstridskrafter för aktivt uppträdande i Östersjön. Många utredningar genomfördes rörande hur flottan skulle utformas, men få beslut, som vi nu tycker borde ha varit självklara att ta m.h.t. utvecklingen, fattades. Några mindre monitorer och kanonbåtar tillfördes visserligen, men det handlade enbart om fartyg för inomskärs och kustnära operationer. Det var först under 1800-talets sista decennier, som seklets många tekniska landvinningar började ge ett påtagligt resultat i form av en framväxande modern flotta. Detta beskrivs i följande avsnitt.

Tiden 1880 – 2000*Allmänt om perioden*

Perioden kännetecknas av den internationella politiska/militärtekniska händelseutvecklingen.

Tyskland enas och växer fram som en stormakt. Maktkampen mellan Storbritannien och Tyskland börjar, en kamp och upprustning, som mycket handlar om sjöherravälde. De tekniska landvinningarna börjar utnyttjas på allvar.

Rysk-japanska krigets sjöstrider blir en "väckarklocka" för vad modern sjökrigföring verkligen innebär.

Första världskriget bryter ut och de nya vapensystemen kommer i fullt bruk. Sjökrigföringen, som tidigare varit "endimensionell", dvs. enbart ytstrid blir "tredimensionell" på ytan, under ytan och i luften.

Mellankrigstidens fredsoptimism bryts av nya hot och behov av upprustning. Andra världskriget bryter ut och förs i global skala. Nya vapen, radar m.m. tillkommer.

Andra världskriget slutar och ersätts snabbt av ett spänningstillstånd, Kalla kriget.

Efter c:a 45 år faller Östblocket samman. Nya smärre konflikter bryter ut. Tekniken utvecklas vidare.

För Sverige handlade det om att föra den sedan Karl XIV Johans dagar etablerade neutralitetspolitiken och genom alliansfrihet och egen försvarsförmåga hålla sig utanför krig.

Flottan sätts på prov under Unionskrisen, Första och Andra Världskrigen och Kalla kriget med bl.a. 1980-talets ubåtskränkning. Från 1990-talet börjar den internationella insatsförmågan byggas upp. De båda världskrigen innebar för marinen/flottan, dels en ständig beredskap för att genom anfallsföretag med ytstrids- och ubåtsförband kunna möta en invasion över havet, dels omfattande patrullering, dvs. neutralitetsvakt, eskortering av sjöfart, minering och minröjning.

Det Kalla kriget krävde också hög beredskap och ubåtskränkningarna under 1980-talet krävde inte bara omfattande ubåtsskyddsverksamhet med många skarpa ubåtsjaktföretag utan också ett helt nytt beredskapstänkande. Att öva till sjöss blev under denna tid otänkbart utan ”skarpt” underrättelseunderlag, bereddorder som alternativ till övningsorder, stridsammunition, stridsladdade robotar och torpeder.

Den materiella utvecklingen

Den nya flottan byggdes från 1800-talets slut ut med moderna pansarbåtar, senare benämnda pansarskepp, med långskjutande artilleri. De tre ”Sverige-skeppen”, som tillfördes i slutet av och strax efter Första världskriget utgjorde flottans kärna fram t.o.m. Andra världskriget. De byggdes efter principen ”starkare än de snabbare och snabbare än de starkare”.

Minor tillfördes och följdes senare av ”sjelfgående minor”, d.v.s. torpeder. Nya fartygstyper såsom torpedbåtar, torpedkryssare, pansarkryssare och senare jagare (torpedbåtsförstörare) anskaffades. 1904 kom vår första ubåt.

Utvecklingen gick vidare med nya jagare, ubåtar och minsvepare. 1911 tillfördes även flygplan och 1933 flygplanskryssaren Gotland.

Strax efter Andra världskriget kom nya kryssare och jagare m.m. Under 1950-talet hade flottan bl.a. tre kryssare, ett tiotal jagare, ett trettiotal torped-/motortorpedbåtar, ett tjugotal ubåtar, ett tiotal fregatter (f.d. jagare), ett minfartyg och ett trettiotal minsvepare.

Under början av 1900-talet moderniserades kustfästningarna. Nya kustartilleribatterier byggdes runt våra kuster, främst som skydd för baser och viktiga hamnar samt vid potentiella landstigningsområden.

Radar och modernt radiosamband utvecklades fr.o.m. slutet av Andra världskriget. Stridsledningssystem och väderoberoende eldledningssystem infördes. Fjärrstyrning och senare målsökare tillkom inom torpedvapnet och robotsystem utvecklades.

Efter 1958 års försvarsbeslut och den därpå följande ”Marinplan 60” skedde en övergång till den ”lätta flottan”.

Ytstridskrafterna utgjordes av jagarflottiljer med jagare och torpedbåtar, fregattdivisioner och motortorpedbåtsdivisioner. Nya moderna ubåtar och minsvepare tillfördes. Inom kustartilleriet byggdes nya tunga och lätta batterier och nya kontrollerbara mineringar anskaffades och lades ut. Utvecklingen fortsatte. Jagare och fregatter uttrangerades. Anskaffning skedde av patrullbåtar och ytterligare, ubåtar och minröjningsfartyg samt torpedbåtar, vilka senare robotbestyckades till robotbåtar. Amfibieförband och rörliga batterier tillfördes kustartilleriet.

Modern IT infördes och integrerades med vapen- och stridsledningssystemen. Korvetter med både ytattack- och ubåtsjaktförmåga tillfördes.

Organisationsutvecklingen

Begreppet ”Marinen”, senare försvarsgrenen Marinen, etablerades 1902 och bestod av flottan och det samtidigt organiserade kustartilleriet. Flottans stab blev Marinstaben 1908.

1904 bildades Kustflottan genom sammanslagning av de modernare enheterna i de lokala sjöstyrkorna. Chefen för marinen etablerades 1936 och ersatte då Sjöförsvarets kommandoexpedition inom Försvarsdepartementet.

Sjöstridskrafterna, stridsfartygsförbanden, utgjordes under första hälften av 1900-talet av Kustflottan. Den var en operativ sjöstyrka, som tillika var ett utbildningsförband, och de lokala sjöstyrkorna benämndes eskadrar och avdelningar. De sistnämnda utgick under 1950-talet. Från 1957 var Kustflottan ett utbildningsförband med beredskap att avdela resurser för insatser och med uppgift att bl.a. producera stridsfartygsförband, som i krig avdelades till marinkommandona, senare örlogsbaserna. Vid 1990-talets början bestod Kustflottan i princip av Chefen för kustflottan med sin stab, Flaggen, och av två ytattackflottiljer, en ubåtsflottilj och en minkrigsavdelning.

1998 avvecklades Kustflottan och dess förband var fram till år 2000 underställda respektive marinkommando och produktionsleddes av Högkvarteret.

Kustartilleristridskrafterna organiserades i kustartilleriförsvar, några tillika försvarsområden, samt kustartilleriregementen. Som mest fanns fem kustartilleriförsvar och lika många regementen. I samband med att de nya marinkommandona bildades 1981-1990 kom kustartilleriförsvarerna att integreras med örlogsbaserna och tillsammans med dessa ingå i marinkommandona. 1981-1985 fanns Västkustens militärkommando med Älvsborgs kustartilleriregemente MKV/KA4. Från 1986 ombenämndes myndigheten till Västkustens marinkommando MKV*). Vid sekelskiftet, då det fasta kustartilleriet avvecklats och de rörliga kustartilleribataljonerna var på väg att avvecklas, så övergick kustartilleriet till amfibiekåren och två amfibieregementen behölls.

Marinflyget bildades 1911 i form av Marinens flygväsende. När Flygvapnet genom 1925 års försvarsbeslut bildades 1926 avvecklades Marinens flygväsende. "Marinflyget" kom under perioden 1926 – 1945 att bestå av flygförband i formen divisioner och självständiga grupper. Ur Flygvapnet var det främst F2 och F17, som ställdes till Marinens förfogande. Under 1950-talet inleddes Marinens helikopterverksamhet inledningsvis genom inhyring från Ostermans AB. I slutet av 1950-talet uppsattes 1:a (senare 11:e) och 2:a (senare 12:e) helikopterdivisionerna. Verksamheten utökades på 1980-talet genom att 13:e helikopterdivisionen sattes upp. Under 1990-talet fanns en ledningsresurs i form av Marinflygledningen. 1998 överfördes "marinflyget" till det nya gemensamma förbandet Försvarsmaktens helikopterflottilj.

En regional organisation med marindistrikt, från 1957 benämnda marinkommandon etablerades runt våra kuster och ersatte örlogsstationerna. 1966- 1990 kallades de örlogsbaser och bevakningsområden. Under perioden 1981-1990 sammanfördes örlogsbaserna med respektive kustartilleriförsvar och bildade marinkommandon. Den lägre regionala organisationen hade ledningsuppgifter och svarade för bl.a. sjöbevakning och marint underhåll, bastjänst. Större delen av den regionala strukturen avvecklades år 2000 och ersattes med två marinbaser och ett örlogsvärv. Samtidigt bildades ett marintaktiskt kommando.

Sjökrigsskolan, med utbildning till officer, och Sjökrigshögskolan, med vidareutbildning, fanns i bilden. Övrig skolmässig utbildning genomfördes lokalt inom den regionala strukturen. På 1950-talet bildades först Marinens underofficersskola och något år senare de båda örlogsskolorna Berga örlogsskolor och Karlskrona örlogsskolor. Kustartilleriet hade sin tillämpade officersutbildning och vidareutbildning vid Kustartilleriet skjutskola, som senare även blev stridsskola.

Sjökrigshögskolan avvecklades 1961 i och med att Militärhögskolan bildades och övertog uppgifterna. Vid övergången till en ny befälsordning vid 1980-talets början avvecklades Sjökrigsskolan och Marinens underofficersskola. De ersattes av först flottans och kustartilleriets officershögskolor, senare Marinens officershögskola. Samtidigt bildades Marinens krigshögskola.

1998 avvecklades Marinens Officershögskola och Marinens krigshögskola. Utbildningen överfördes till militärhögskolorna i Halmstad och på Karlberg. Vid samma tid sammanslogs de båda örlogsskolorna till en enhet. Kustartilleriets stridsskola bytte namn till Amfibiestridsskolan.

Internationaliseringen

Periodens sista decennium innebar inte bara omfattande organisationsförändringar och reduceringar. Efter Kalla krigets slut minskade det akuta hotet om ett angrepp mot Sverige. Ambitionerna att agera fredsfrämjande inom Världssamfundets ram ökade.

Med Sveriges anslutning till Europeiska unionen (EU) och Natos partnerskap för fred (PFF) började olika marina förband att delta i internationella övningar i stor omfattning. Även insatser genomfördes i form av årligen återkommande minröjningsföretag i baltiska farvatten.

Tiden 2000 - 2010

Efter sekelskiftet bestod marinen av ledningsförband (motsv.), ytstridsförband, ubåtsförband, minkrigsförband, amfibieförband samt bas-/underhållsförband och skolor m.m., fördelade på

- ledningsresurser inom Högkvarteret,
- Marintaktiska kommandot,
- ubåtsflottiljen (ubåtar och ett dykeri-/ubåtsräddningsfartyg m.m.),
- två ytstridsflottiljer (korvett- och patrullbåtsdivisioner m.m.),
- minkrigsflottiljen (minfartyg och minröjningsdivisioner m.m.),
- 1.amfibieregementet (produktion av amfibiebataljoner m.m.),
- 4.amfibieregementet (produktion av amfibiebataljoner m.m.),
- Sydkustens marinbas (ledning, sjöbevaknings- och basförband m.m.),
- Ostkustens marinbas (ledning, sjöbevaknings- och basförband m.m.),
- Muskö örlogsvarv (kvalificerade materielunderhållsresurser),
- Örlogsskolorna och
- Amfibiestridsskolan

Försvarsbeslutet 2004 innebar bl.a. att förändringar gjordes inom ledningsorganisationen och följande:

De båda ytstridsflottiljerna och minkrigsflottiljen avvecklades och ersattes av två sjöstridsflottiljer med både ytstrids- och minkrigsförband, dvs. korvetter och minröjningsfartyg m.fl. Andra ytstridsflottiljen och delar av Fjärde minkrigsavdelningen sammanslogs till Fjärde sjöstridsflottiljen. Tredje ytstridsflottiljen och övriga delar av Fjärde minkrigsavdelningen sammanslogs till Tredje sjöstridsflottiljen.

Fjärde amfibieregementet avvecklades och de båda marinbaserna slogs samman till en, örlogsvarvet avvecklades och övergick i privat regi samt Örlogsskolorna och Amfibiestridsskolan slogs samman till Sjöstridsskolan.

Den sedan det tidiga 1990-talet påbörjade utvecklingen av interoperabilitet fortsatte, d.v.s. förmåga att genomföra insatser i samverkan med andra nationers stridskrafter. Det resulterade i att förband i den marina insatsorganisationen uttogs för att upprätthålla beredskap för internationella insatser. Detta ledde några år senare till att fartygsförband sattes in såväl i östra Medelhavet under konflikten mellan Libanon och Israel som i nordvästra Indiska oceanen för skydd mot piratverksamhet utanför Somalia.

Sedvanor, regler, föremål m.m.

Inom marinstridskrafterna används såväl i Sverige som utomlands marina ceremonier med gamla anor som t.ex. flaggor, befälstecken, särskilda tecken, hedersbetygelser vid landgång, musköteri, appeller, skepparpipa, salut, paradstationer, relingsmanning, råmanning, paradankring, båtjänst, ceremonisvärd, fartygssköldar, förbands-, parad- och defileringsmarscher.

Dessa ceremonier, som har stor likhet länderna emellan, har fortfarande stor betydelse vid örlogsbesök, statsbesök och annan statsceremoniell verksamhet.

Örlogs- och övriga fartyg har sedan urminnes tider burit namn som haft och alltjämt har stor betydelse för fartygen och dess besättnings identitet. Namnet och identiteten har symboliserats med galjonsfigurer m.m. och symboliseras i dag med heraldiska vapen som uttrycker fartygsnamnet. I dag har de flesta fartygsnamnen geografisk anknytning. Som exempel bär ubåtar landskapsnamn, korvetter stadsnamn och minröjningsfartyg namn efter fyrar och öar. I äldre tider bar fartygen även namn efter mytologiska och historiska väsen, kungliga personer, sjöhjältar, stjärnbilder, djur och karaktärssegenskaper som t.ex. ”Tapperheten”, ”Dristigheten”.

Prefixet "HMS" står för Hans/Hennes Majestäts Skepp och har gjort så under lång tid. Att sätta prefix före fartygsnamn är en tradition som är internationellt vedertagen. Denna tradition kan exemplifieras av följande prefix: HMS (Royal Navy m.fl.), USS (US Navy), KNM (Konglige Norske Marin) och RSN (Republic of Singapore Navy). För att tydliggöra nationalitetstillhörigheten använder svenska fartyg HSWM i internationella sammanhang i stället för HMS. På motsvarande sätt benämns marinen internationellt med "RSWN".

Användningen av prefixet HMS kan jämföras med att statliga myndigheters heraldiska vapen kröns med en kunglig krona (t.ex. regeringskansliets). Prefixet uttrycker att det är ett statsägt fartyg och anger samtidigt statsskicket i respektive nation. HMS och KNM är exempel på monarkier.

Ursprungligen fastställdes fartygsnamnen av H.M. Konungen. Att kungen numera ger "sitt nådiga gillande" har inget med fastställandet i sak att göra utan genomförs enligt en tradition som troligen kan härledas till flottans grundande 1522. I dag utgör Marinledningsgruppen (MLG), dvs. marinchefen och förbandscheferna, en namngivningskommitté. Förslagen går från MLG på remiss till Försvarets traditionsnämnd särskilt avseende den heraldiska utformningen av fartygets namnsköld. Därefter avger marinchefen en beslutsavsikt och för fram den till H.M. Konungen för hans traditionsenliga "nådiga gillande", varefter marinchefen fattar beslut. I samband med sjösättning av fartyget sker en namngivningsceremoni. I samtliga fall, både före och efter grundlagsändringen 1974, har marinens fartyg burit prefixet HMS och efterföljande namn. Således omfattas inte prefixet HMS av grundlagen utan utgör tillsammans med namnet fartygets officiella benämning.

Läget i dag

Marinen organiserar och utbildar krigsförband såsom fartygsförband och amfibieförband samt förband för marinspecifik taktisk ledning, sjöbevakning och marinspecifikt logistiskt stöd.

Marinförbanden omfattar marinspecifika resurser i Högkvarteret, ytstridsförband (korvetter m.m.), ubåtsförband (ubåtar m.m.), minkrigsförband (minröjningsfartyg m.m.), amfibieförband (amfibiebataljon m.m.) och marinspecifika bas- och underhållsförband.

Marinen utgörs av

Marinchefen med marinspecifika ledningsresurser,

Första ubåtsflottiljen (1.ubflj) – Exterritoriellt förband med huvudbasering i Karlskrona,

Tredje sjöstridsflottiljen* (3.sjöstridsflj) - Exterritoriellt förband med huvudbasering i Karlskrona,

Fjärde sjöstridsflottiljen* (4.sjöstridsflj) - Exterritoriellt förband med huvudbasering i Haninge/Berga,

Första amfibieregementet (Amf 1) – Lokalisering i Haninge/Berga,

Marinbasen (MarinB) - Lokaliserad i Karlskrona och

Sjöstridsskolan (SSS) - Lokaliserad i Karlskrona

Marinens traditionsarv

Marinchefen (MC)

Traditionsarvet är i första hand:

Generalinspektören för marinen och marininspektören

Traditionsarvet är i andra hand:

Marinledningen, Chefen för marinen, Marinstaben, Flottans stab, Chefen för kustflottan, Högste befälhavare över kustflottan/kusteskadern, Flaggen, Marintaktiskt centrum, Marinens taktiska centrum m.fl.

Första ubåtsflottiljen

Traditionsarvet är i första hand:

Första ubåtsavdelningen (-flottiljen) samt äldre fartyg, som burit samma namn som flottiljens nuvarande fartyg.

Traditionsarvet är i andra hand:

Alla äldre ubåtsförband såväl inom Kustflottan som inom de lokala sjöstyrkorna m.fl. samt äldre fartyg med samma namn.

Tredje sjöstridsflottiljen

Traditionsarvet är i första hand:

3.ytstridsflottiljen och 4.minkrigsflottiljen (de delar som hade syd- eller västkusttillhörighet) samt äldre fartyg, som burit samma namn som flottiljens nuvarande fartyg.

Traditionsarvet är i andra hand:

3.ytattackflottiljen och 4.ytattackflottiljen samt alla äldre ytstrids-/ ytattackförband (jagarflottiljer, patrullbåtsflottilj, fregattflottiljer, -divisioner, torped-/motortorpedbåtsdivisioner, eskadrar, pansarskeppsdivisioner, spaningsavdelningar m.fl.), som i vad avser mobiliseringstillhörighet/grundtilldelning tillhört Syd- eller Västkustens marinkommandon, örlogsbaser eller marindistrikt.

Äldre minkrigsförband: minerings- och minröjningsförband, t.ex. 6.minröjningsavdelningen, som i vad avser mobiliseringstillhörighet/grundtilldelning tillhört Syd- eller Västkustens marinkommandon, örlogsbaser eller marindistrikt.

Sjömätarförbandet.

Fjärde sjöstridsflottiljen

Traditionsarvet är i första hand:

2.ytstridsflottiljen, 4.minkrigsavdelningen (de delar som hade ostkusttillhörighet) samt äldre fartyg, som burit samma namn som flottiljens nuvarande fartyg.

Traditionsarvet är i andra hand:

2. ytattackflottiljen och 1.ytattackflottiljen samt alla äldre ytstrids-/ ytattackförband: jagarflottiljer, torped-/motortorpedbåtsdivisioner, eskadrar, pansarskeppsdivisioner, spaningsavdelningar m.fl., som i vad avser mobiliseringstillhörighet/grundtilldelning tillhört Ost- eller Norrlandskustens marinkommandon, örlogsbaser eller marindistrikt.

Äldre minkrigsförband: minerings- och minröjningsförband, som i vad avser mobiliseringstillhörighet/grundtilldelning tillhört Ost- eller Norrlandskustens marinkommandon, örlogsbaser eller marindistrikt.

Isbrytarförbandet.

Första amfibieregementet med Södertörnsgruppen och Gotlandsgruppen

Traditionsarvet är i första hand:

4.amfibieregementet (Amf 4), Södertörns marinbrigad (SMB) och Gotlands regemente (P 18) samt äldre fartyg, som burit samma namn som regementets nuvarande fartyg.

Traditionsarvet från Gotlands regemente (P 18) och Södertörns marinbrigad (SMB) behandlas i kapitel 4 och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Alla äldre amfibie- och kustartilleriförband, d.v.s. kustartilleriförsvar (BK, GbK, SK, GK/KA 3, NK/KA 5), kustartilleriregementen/kårer (KA 1, KA 2, KA 3, KA 4 och KA 5) och Roslagens marinbrigad.

Marinbasen med Blekingegruppen, Kalmargruppen och Kronobergsgruppen

Traditionsarvet är i första hand:

Sydskustens marinbas, Ostkustens marinbas och Muskö örlogsvärv samt äldre fartyg, som burit samma namn som marinbasens nuvarande fartyg.

Traditionsarvet från Blekinge bataljon, Kalmar regemente och Kronobergs regemente behandlas i kapitel 4 och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Alla äldre marina regionala förband (ledningsinstanser) såsom marinkommandon (MKS, MKV, MKO, MKN), örlogsbaser (ÖrlBS, ÖrlBV, ÖrlBO inkl. ÖrlBNO/Örlbavd Ro, ÖrlBNN), bevakningsområden (BoMö och BoLu) marindistrikt (MDS, MDÖS, MDV, MDO, MDG och MDN) och örlogsstationer med sina staber samt sjöbevaknings- och basförband.

Sjöstridsskolan med Försvarsmaktens dykeri- och navalcentrum

Traditionsarvet är i första hand:

Örlogsskolorna, Amfibiestridsskolan och Marinens dykericentrum samt äldre fartyg, som burit samma namn som skolans nuvarande fartyg.

Traditionsarvet är i andra hand:

Karlskrona och Berga örlogsskolor, Kustartilleriets strids- (skjut-) skola, Marinens underofficersskola (MUOS) samt äldre underbefäls- och sjömansskolor (ingick i marindistrikt/örlogsstationer och regementen).

Sjövärnskåren och Skeppsgossekårerna.

Anm.: Vid kustartilleriregementena fanns en underbefälsskola, som under slutet av tiden för den äldre befälsordningen var centraliserad till KA 4 med namnet Kustartilleriets Instruktörsskola.

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

Allmänna principer för fördelning av traditionsansvar.

Traditionsansvaret för marina förband, skolor m.m. samt för det marina traditionsarvet bör fördelas på befintliga marina förband och skolor med vissa undantag.

Undantagen bör vara marinens helikopterförband och marinens flygväsende, de av marinens skolor, vars uppgifter övertagits av Försvarshögskolan eller av någon av Försvarsmaktens militärhögskolor samt de äldre delar av Flottan, som kom att ingå i Marinförvaltningen (numera Försvarets materielverk).

Nämnda undantag rekommenderas ingå i Helikopterflottiljens, Försvarshögskolans, Militärhögskolorna på Karlberg och i Halmstad resp. i Försvarets materielverks traditionsansvar.

Sjöstridsskolan bör ges i uppdrag att bistå Försvarshögskolan och Militärhögskolorna i vad avser traditionsansvar för Sjökrigshögskolan, Marinens krigshögskola, Marinens officershögskolor, Flottans vapenofficersskola, Sjökrigsskolan och Marinens underofficersskola.

Traditionsansvar bör som regel läggas på flottilj-/regementsnivån. Flottilj-/regementschef bör dock ha rätt att inom ramen för sitt ansvar delegera traditionsvårdande uppgifter till underställda chefer. En princip, som starkt rekommenderas, är att *varje befintligt fartyg ges i uppdrag att traditionsmässigt svara för äldre fartyg, som burit samma namn som det befintliga fartyget*. Fartygsnamn, heraldik m.m. hänger på så sätt ihop. Kontinuitet mellan äldre och nya fartyg med samma namn är något att ”slå vakt om”. Fartygsuppbörden med gåvor och traditionsföremål bör hållas samlad.

TradN understryker vidare vikten av att fartygsnamn bör anknyta till en stad (hemmahamn), ett landskap (med lämplig "hemmahamn") eller en ö (med lämplig hemmahamn) samt att (gärna på årlig basis) kontakter med län/kommuner/städer tas och upprätthålls för att ge kontinuitet i besöken.

Traditioner från arméförband ingående i marina förband behandlas i avsnittet Armén m.m. Kamratföreningarnas roll och personella resurser bör tillvaratas.

Örlogsfartygs namngivning

Bakgrund

Sedan långt tillbaka i historisk tid har det varit brukligt att namnge fartyg. Fartyg har således sedan länge varit individuellt namngivna.

Från det antika Grekland minns vi skeppet *Argo* (Jasons och argonauternas skepp). Detta namn har f.ö. burits av många (svenska och utländska) fartyg genom historien – bl.a. av en svensk torpedbåt från 1950-talet. Från vikingatiden minns vi också *Ormen Långe*, som var kung Olav Tryggvassons skepp vid slaget vid Svolder. Det finns således en mycket lång internationell tradition att namnge fartyg och fartygsbesättningar har som regel hållit sitt eget fartygs namn ”i helgd”.

Namn på svenska örlogsfartyg

Avgränsning

Denna avsitt skulle bli alltför omfattande om alla tiders svenska örlogsfartyg behandlades. Därför begränsas avsnittet till modern tid. Det kan dock konstateras att det under det sena 1700-talet tillämpades ett ”system” för namngivning. Linjeskepp namngavs ofta efter egenskaper: *Åran*, *Dygden*, *Tapperheten*, *Manligheten*, *Försiktigheten*, *Dristigheten* etc. Fregatter gavs namn med mytologisk/antik anknytning: *Bellona*, *Minerva*, *Diana*, *Thetis*, *Galathea* etc. Fortsättningsvis behandlas dock, med några enstaka undantag av kuriosakaraktär, svenska fartyg fr.o.m. 1900.

Namngivning

Vem som idag formellt beslutar om vilket namn ett fartyg skall få synes f.n. inte vara tydligt reglerat. Förslag till namn kommer normalt från marinchefen, men det är oklart vem som skall besluta (Regeringen, ÖB, CM eller?). Fram till 1970-talets början var det HM Konungen som fastställde namnen efter förslag från CM. Därefter blev praxis fram till 1994 att Regeringen ”med Konungens gillande” fattade namnbeslutet. Fr.o.m. att Försvarsmakten blev en myndighet 1994 fick Försvarsmakten uppgiften att namnge örlogsfartyg. Traditionsnämnden föreslår följande:

- Den främste företrädaren för marinen (d.v.s. Marinchefen) bör vara den som föreslår namn och s.a.s. tar initiativ inför namngivningen.
- Myndighetschefen, d.v.s. Överbefälhavaren bör ha beslutsrätten att fastställa namn. Delegering till Marinchefen bör övervägas.
- För att hålla traditionen levande bör sedvanan, att HM Konungen ges tillfälle att yttra sitt gillande, innan ÖB (CM) fastställer, behållas.

Tidigare sammanföll namngivning och sjösättning till en gemensam ceremoniell aktivitet. Numera kan namngivningen vara skild från sjösättningen. Obs att det inte krossas någon champagneflaska vid namngivning av örlogsfartyg. Obs också att det heter namngivning och inte dop, även om det sistnämnda ordet ofta används – och då felaktigt.

Härledning av örlogsfartygens namn

Namnen på svenska örlogsfartyg har som regel en specifik anknytning. Det förekommer bl.a. namn med anknytning till

- **geografin** (nationen Sverige, svenska landskap, svenska städer/kommuner, svenska öar/fyrplatser, svenska sjöar/fjärdar/sund, fästningar m.m.)
- **personer/personnamn** (kungliga personer, sjöhjältar m.m.)
- **mytologin** (grekisk/romersk och nordisk)
- **astronomi** (stjärnbilder, stjärnor m.fl. ”celestal företeelser”)
- **heraldiken** (t.ex. *Tre Kronor*)
- **egenskaper** (t.ex. *Åran*, *Tapperheten*)
- **”befattningshavare/yrkesbenämningar”** (t.ex. *Jägaren*, *Kaparen*).

Det finns också namn, som inte kan hänföras till någon speciell anknytning.

Oftast ges fartyg av samma klass/serie namn med samma anknytning.

Pansarskepp/1.kl pansarbåtar

Pansarskepp (slagskepp) var arvtagare till äldre tiders linjeskepp och utgjorde kärnan i det tidiga 1900-talets sjöstyrkor. De var utpräglade artillerifartyg och förde svåra kanoner (21, 25 och 28 cm kaliber).

Förra sekelskiftets 1.kl pansarbåtar (senare benämnda pansarskepp) bar namn med mytologisk/fornnordisk anknytning (t.ex. *Oden, Tor och Niord*), med anknytning till en egenskap (t.ex. *Tapperheten, Dristigheten, Manligheten och Åran*) eller med anknytning till heraldik (*Wasa*).

Senare pansarbåtar/pansarskepp bar främst namn efter kungliga personer (*Oscar II, Drottning Victoria och Gustaf V*). Ett fartyg – det som blev resultatet av f-båts-insamlingen – fick det hedrande namnet *Sverige*.

Kryssare

Kryssarna var arvtagare till äldre tider seglande fregatter.

Förra sekelskiftets ”kryssare”, d.v.s. torpedkryssarna (egentligen inga kryssare utan fartyg i samma storleksklass som samtida jagare) bar namn med djuranknytning (*Örnen*), och namn efter sjöhjältar (*Claes Horn, Jacob Bagge, Psilander och Clas Uggla*).

Vår första egentliga kryssare (en pansarkryssare från 1905) hade det fornnordiska namnet *Fylgia*.

Hon följdes 1912 av en minkryssare *Clas Fleming*, uppkallad efter en sjöhjälte.

1930-talets flygplans- (senare luftvärns-) kryssare bar det geografiskt anknutna namnet *Gotland*.

1940-talets (efter Andra världskriget) båda kryssare (våra hittills största örlogsfartyg och våra sista kryssare) bar de heraldiskt anknutna namnen *Tre Kronor* och *Göta Lejon*.

Jagare (J)

Jagare (eng. torpedobåtdestroyer senare destroyer) tillkom ursprungligen vid förra sekelskiftet med syftet att skydda slag-/pansarskepp mot (natliga) torpedanfall. Relativt snabbt kom jagarna att även överta de större torpedbåtarnas uppgifter och blev med tiden större och mer mångsidiga (attack, eskort, spaning etc.).

Våra äldsta jagare från 1900-talets första decennium bar fornnordiska namn (*Mode, Magne, Wale, Ragnar, Sigurd, Vidar, Hugin och Munin*).

Från Första världskriget och fram till det tidiga 1930-talet gavs våra jagare namn efter sjöhjältar (*Wrangel, Wachtmeister, Ehrensköld, Nordenskjöld, Klas Horn och Klas Uggla*).

Under resten av 1930-talet och fram till mitten av Andra världskriget gavs huvuddelen av våra jagare geografiskt anknutna namn (städer såsom *Göteborg, Stockholm, Malmö, Karlskrona, Gävle, Norrköping, Visby, Sundsvall, Kalmar och Hälsingborg*).

De under Andra världskriget från Italien inköpta jagarna (kustjagare) fick dels mytologiska namn (*Romulus och Remus*), dels namn efter sjöhjältar (*Puke och Psilander*).

Under Andra världskriget tillkom också svenskbyggda (kust-)jagare, vilka fick fornnordiska namn (*Mode, Magne, Munin och Mjölner*).

De jagare som tillfördes efter Andra världskriget och fram till mitten av 1950-talet fick geografiskt anknutna namn (landskap såsom *Öland, Uppland, Halland, Småland, Östergötland, Södermanland, Gästrikland och Hälsingland*).

Fregatter (F)

Äldre tiders (1600- talet - 1800-talet) fregatter var fullriggade skepp som förhöll sig till dåtidens linjeskepp på motsvarande sätt som 1900-talets kryssare förhöll sig till samtida slagskepp.

Begreppet ”fregatt” återupptogs under VKII av brittiska flottan. Dessa fregatter var att betrakta som små, relativt långsamma (25 knop) jagare med uthållighet att följa en konvoj över Atlanten. De saknade oftast torpedbestyckning, men var i stället bra utrustade i vad av ser ubåtsjakt.

Svenska marinens fregatter var samtliga f.d. jagare (omklassade och i några fall också ombyggda) och behöll sina tidigare namn. Följande jagare blev växlade till fregatter:

Malmö, Karlskrona, Gävle, Romulus, Remus, Mode, Magne, Mjölner, Munin, Visby, Sundsvall, Kalmar, Hälsingborg, Öland och Uppland).

Korvetter (K)

1700-talets och 1800-talets seglande korvetter kunde betecknas som "mini-fregatter". Under Andra världskriget (i början av slaget om Atlanten) återkom begreppet korvett och utnyttjades för små långsamma eskortfartyg. Deras betydelse minskades, när det något senare kom fregatter – ett mellanting mellan jagare och korvetter. I svenska flottan kom korvetter först vid början av 1980-talet. De benämndes inledningsvis kustkorvetter och var mångsidiga ytstridsfartyg (robotbåtar med ubåtsjaktförmåga).

Våra svenska korvetter från 1984 och fram till idag bär samtliga geografiskt anknutna namn – svenska städer (Stockholm, Malmö, Göteborg, Gävle, Kalmar, Sundsvall, Visby, Helsingborg, Nyköping, Härnösand och Karlstad).

Torpedbåtar (T)

Efter en kort period med stångtorpedbåtar (små fartyg, som förde en sprängladdning - mina - på en stång i fören) vid 1800-talets slut introducerades den självgående minan, benämnd torpeden. Ångdrivna torpedbåtar fanns fram t.o.m. VKI. De ersattes från denna tid alltmer av jagare.

Under 1930-talet tillkom motortorpedbåtar (se nedan).

Under 1950-talet tillkom stora snabba motortorpedbåtar (mtbs), vilka senare benämndes torpedbåtar. Dessa fanns i svenska flottan kvar till 1980-talet, då de ersattes av robotbåtar.

1900-talets äldsta torpedbåtar av mindre typ bar endast nummer. Övriga äldre torpedbåtar bar övervägande namn med astronomisk anknytning (*Blixt, Meteor, Stjerna, Virgo, Mira, Orion, Sirius, Kapella, Plejad, Spica, Astrea, Antares, Arcturus, Altair, Argo, Polaris, Perseus, Regulus, Rigel, Castor, Pollux och Vega*). Undantag var *Orkan, Bris, Vind, Iris och Thetis*.

1950- och 1960-talets torpedbåtar bar också astronomiskt anknutna namn (*Perseus, Plejad, Polaris, Pollux, Regulus, Rigel, Aldebaran, Altair, Antares, Arcturus, Argo, Astrea, Spica, Sirius, Castor, Capella, Vega och Virgo*). 1970-talets torpedbåtar, vilka på 1980-talet blev robotbåtar hade namn med geografisk anknytning (*Norrköping, Norrtälje, Nynäshamn, Västervik, Varberg, Västerås, Luleå, Piteå, Umeå, Strömstad, Ystad och Halmstad*)

Motortorpedbåtar (T)

Motortorpedbåtar (under 1950- och 1960-talen benämnda mtbm) var små bensinmotordrivna fartyg med mycket hög fart. De förekom i svenska flottan från 1930-talet och en bit in på 1970-talet. Några motortorpedbåtar växades ned (torpedbestyckningen togs bort och långsammare dieselmotorer installerades) till vedettbåtar och ingick i den regionala sjöbevakningsorganisationen.

Motortorpedbåtarna bar inga namn utan benämndes efter sina bogmarkeringar (*T1, T2 etc., till T55 och T56*)

Robotbåtar (R)

Den sista serien torpedbåtar (typ Norrköping) från 1970-talet moderniserades och ombestyckades under 1980-talet till robotbåtar och utgjorde en tid ytattackens moderna kärna. Dessa fartyg behölls till slutet av 1990-talet.

Robotbåtarna behöll sina torpedbåtsnamn med geografisk anknytning (*Norrköping, Norrtälje, Nynäshamn, Västervik, Varberg, Västerås, Luleå, Piteå, Umeå, Strömstad, Ystad och Halmstad*).

Det robotbestyckade försöksfartyget/teststrigen (stelth/sidokölssvävare) *Smyge* bar ett geografiskt anknutet namn som tillika markerade smygteknikens entré.

Patrullbåtar (P)

Patrullbåtarna – små relativt mångsidiga ytstridsfartyg – anskaffade enligt principen att göra vissa avkall på prestanda i syfte att ekonomiskt kunna inrymma många fartyg, tillfördes under 1970-talet och behölls fram till sekelskiftet.

Patrullbåtarna gavs namn med mytologisk/fornnordisk anknytning (*Hugin, Munin, Magne, Mode, Vale, Vidar, Mjölner, Mysing, Styrbjörn, Starkodder, Tordön och Tirfing*) och med anknytning till "befattningshavare" (*Jägaren, Spejaren, Väktaren, Kaparen och Snapphanen*)

Vedettbåtar (V)

Vedettbåtar var en slags bevakningsbåtar (med undantag för några större från 1930-talet som närmast kan ses som föregångare till Andra världskrigets korvetter i brittiska flottan). De äldsta vedettbåtarna var ombyggda/nedväxlade äldre torpedbåtar av mindre typ. Därefter följde under 1930- till 1950-talet några för ändamålet byggda vedettbåtar med ubåtsjaktförmåga. Under 1970-talet ombyggdes/nedväxlades ett antal motortorpedbåtar till vedettbåtar och följdes av några nybyggda av liknande typ.

Vedettbåtar har – utöver de som under 1920- och 1930-talen nedväxlades från torpedbåtar, vilka behöll sina torpedbåtsnamn – burit namn med anknytning till "befattningshavare" (*Jägaren, Kaparen, Snapphanen och Väktaren*) och namn med geografisk anknytning (*Skanör, Smyge, Arild, Öregrund, Slite, Marstrand Lysekil, Dalarö, Sandhamn och Östhammar*). Dessa senare tiders vedettbåtar var antingen ombyggda f.d. motortorpedbåtar från 1950-talet eller nybyggda (1970-talet) vedettbåtar.

Ubåtar (U)

Ubåtar (undervattensbåtar) infördes i svenska flottan 1904. De tidiga ubåtarna var egentligen "dykbåtar", som huvudsakligen uppträdde i ytläge och som för kortare perioder (torpedanfall) kunde dyka till undervattensläge. Torpeder var genomgående de svenska ubåtarnas huvudvapen. Under 1900-talet ägde en stark utveckling rum och dagens moderna ubåtar uppträder i allt väsentligt i undervattensläge. Fram till 1980-talet var det brukligt att låta nya ubåtar "ärva" äldre ubåtars namn.

Med undantag för några ubåtar, som endast hade nummer (U 1 till U 9 från 1940-talet, av vilka sex st. fick fisknamn på 1960-talet) och några med mytologiskt anknutna namn (*Najad 2 st., Neptun 2 st. och Näcken 2 st.*) har svenska ubåtar fram till 1980-talet burit namn efter djur och fantasidjur (*Hajen 3 st., (H)Valen 3 st., Laxen 2 st., Gäddan 2 st., Svärdfisken 2 st., Tummlaren 2 st., Delfinen 3 st., Sälen 2 st., Valrossen, Ulven, Bävern 2 st., Illern 2 st., Uttern 2 st., Nordkaparen 2 st., Springaren 2 st., Sjölejonet 2 st., Sjöbjörnen 2 st., Sjöhunden 2 st., Dykaren, Sjöhästen 2 st., Sjöormen 2 st., Sjöborren, Spiggen 2 st., Draken 2 st., Gripen 2 st., Ulven, Vargen, Forellen, Abborren, Siken och Makrillen*).

Moderna tiders ubåtar bar/bär namn med geografisk anknytning (*Västergötland, Södermanland, Östergötland, Hälsingland, Gotland, Uppland och Halland*).

Observera att namnet *Ulven* endast burits av en ubåt. Efter HMS *Ulvens* minsprängning och undergång 1943 används inte detta namn.

Minfartyg (M)

*Minfartyg används för att lägga ut mineringar och har stor minkapacitet. Vårt första fartyg med minfällning som huvuduppgift var egentligen klassad som kryssare – minkryssaren *Clas Fleming* (se ovan). Minfartyg i övrigt – undantagandes hjälpminfartyg (inmönstrade handelsfartyg) – tillkom under 1940-talet samt under 1970- och 1980-talen. I övrigt bör tilläggas att i princip alla stridsfartyg hade i någon mån förmåga att bära och fälla minor.*

Våra minfartyg bar (bär) namn med geografisk anknytning (*Älvsabben, Älvsborg, Visborg och Carlskrona*)

Minsvepare/minröjningsfartyg (M)

För att komma tillrätta med minhotet tillkom från VKI för ändamålet avsedda fartyg. Minsvepare tillkom och särskilt under Andra världskriget byggdes många. Våra modernaste fartyg för röjande av minor benämns minröjningsfartyg, vilket markerar att de inte bara kan svepa minor utan också bedriva minjakt.

Våra äldsta minsvepare från 1910- och 1920-talen bar namn med "befattnings"- eller fornnordisk anknytning (*Sökaren, Sveparen, Sprängaren, Starkodder och Styrbjörn*).

Därefter följde ett antal mindre minsvepare som endast hade nummer (*M1 – M26*). Övriga minsvepare, liksom modern tids minröjningsfartyg har alla namn med geografisk anknytning efter öar, fyrplatser etc. (*Arholma 2 st., Landsort 2 st., Bremön, Holmön, Sandön, Ulvön 2 st., Bredskär, Grönskär, Ramskär, Örskär, Koster 2 st., Kullen 2 st., Vinga 2 st., Ven 2 st., Hanö, Tärnö, Tjurkö, Sturkö 2 st., Utö, Ornö, Arkö, Spårö 2 st., Karlsö, Iggö, Styrso 2 st., Skaftö 2 st., Aspö, Hasslö, Vinö, Vällö, Nämdö, Blidö, Orust, Tjörn, Hisingen, Blackan, Dämman, Galten, Gillöga, Rödlöga, Svartlöga, Gåssten, Norsten och Viksten*)

Minutläggare (MUL)

För utläggande av kontrollerbara mineringar anskaffades åt kustartilleriet (numera amfibiekåren) minutläggare.

Kustartilleriets minutläggare (fram till 1912 ångkranpråmar) bar ursprungligen enbart nummer. I modern tid gavs dock geografiskt anknutna namn till MUL12 – MUL20 (*Kalvsund, Arkösund, Kalmarsund, Alnösund, Grundsund, Fårösund, Skramsösund, Öresund, Barösund och Fårösund*)

Bevakningsbåtar (BevB)

Bevakningsbåtar avsedda för kustnära/inomskärs bevakning förekom inom kustartilleriet under 1900-talet. I nutid finns nyanskaffade bevakningsbåtar inom den marina sjöbevakningen.

Kustartilleriets bevakningsbåtar bar inledningsvis enbart nummer (61 – 77). 1990-talets bevakningsbåtar gavs dock namn med egenskapsanknytning (*Tapper, Djärv, Dristig, Händig, Trygg, Modig, Hurtig, Rapp, Stolt, Ärlig, Munter och Orädd*)

Träng-/specialfartyg (A)

Till denna kategori örlogsfartyg räknas de som inte är stridsfartyg (ytstridsfartyg, ubåtar, minkrigsfartyg etc.). Här ingår chefs-, stabs-, lednings-, förbindelse- och signalspaningsfartyg samt fartyg med uppgift att ge logistiskt stöd såsom transportfartyg, depåfartyg, lagfartyg, tankfartyg, vattenbåtar, proviantfartyg, ammunitionsfartyg, tendrar/bogserbåtar, dykeri-/ubåtsbärningsfartyg, torpedbärgare m.fl.).

Nedan redovisas ett urval fartyg:

Stabs-/lag-/ledningsfartyg: *Marieholm, Utö, Gålö, Trossö och Ornö*

Signalspaningsfartyg: *Orion*

Tendrar/bogserare: *Atle, Willy, Achilles 2 st., Ran, Starke, Beckholmen, Nya Varvet, Hercules 2 st., Gustafsvik, Hjälparen, Hector, Hermes, Heros, Ajax, Henrik och Hera.*

Dykeri-/ubåtsräddningsfartyg: *Belos 3 st.*

Hydrofonbojefartyg: *Ejdern, Krickan, Svärtan och Viggen.*

Personaltransportfartyg/färjor: *Trossö, Vitsgarn, Märsgarn, Skagul, Sleipner, Ane, Balder, Ring, Loke, Grim, Heimdal och Bore.*

Ubåtsdepåfartyg: *Patricia*

Tankfartyg: *Brännaren 2 st., Eldaren 2 st., Oljaren och Tankaren.*

Vattenbåtar: *Boren, Glan, Meranda, Unden och Fryken.*

Tvättbytesfartyg: *Sigrun*

Torpedbärgare: *Hägern, Pelikanen och Pingvinen.*

Proviantfartyg: *Freja.*

Skol-/övningsfartyg (S)

Här redovisas fartyg vars huvuduppgift (ibland enda uppgift) är att bedriva utbildning, en uppgift, som utöver ordinarie operativa uppgifter också legat på samtliga övriga fartyg.

Segelfartyg (*af Chapman, Jarramas, Najaden, Gladan och Falken*)

Jarramas – ett märkligt namn – kommer från en 1700-talsfregatt, som på Karl XII:s order, när han vistades i Bender, skulle bära ett turkiskt namn (betyder Dunder). Under 2000-talet har det tillkommit maskindrivna mindre skolfartyg. Dessa har getts namn efter stjärnor.

Användning av namnen

Ett korrekt sätt att omnämna ett örlogsfartyg är att säga/skriva **korvetten Nyköping, ubåten Uppland** etc. Om man vill ange alla (syster-) fartyg av samma klass säger/skriver man **korvetter av Visby-klass** (d.v.s. *Visby, Helsingborg, Nyköping, Härnösand* och *Karlstad*) resp. **ubåtar av Gotland-klass** (d.v.s. *Gotland, Uppland* och *Halland*).

Vidare kan namnet anges efter ett prefix (enligt internationell sedvänja):

Man sade tidigare t.ex. HM Pansarskepp *Sverige* eller HM Ubåt *Hajen*. Numera tillämpas det brittiskliknande systemet t.ex. HMS *Halland*, HMS *Landsort*.

Kuriosa

Många av linjeskeppen i Gustav III:s flotta hade i likhet med det tidiga 1900-talets 1.kl pansarbåtar, namn anknytta till egenskaper. Bl.a. fanns då linjeskeppet *Rättvisan*, som förlorades till Ryssland och där ombenämndes till *Retvizan*. Detta namn behölls i ryska flottan och bars bl.a. av ett slagskepp, som sänktes i Port Arthurs hamn 1904 och senare bärgades och användes av japanerna under namnet *Hizen*.

I boken **”ÖRLOGSFARTYG Svenska maskindrivna fartyg under tretungad flagg” - Gustaf von Hofsten och Jan Waernberg - SMB - finns** ett alfabetiskt register över alla fartygsnamn och vilka fartyg som burit dem.

Flygvapnets traditionsarv och framtida traditionsinriktning

Bakgrund

Den första militära flygningen i Sverige ägde rum i februari 1912 på Värtan utanför Stockholm med ett till marinen donerat flygplan. Det första militära flygförbandet organiserades sommaren samma år av dåvarande arméns flygavdelning på Axvall. Arméns flygavdelning utvecklades genom 1914 års härordning till arméns flygkompani, medan marinen organiserade sitt eget flygväsen. Genom 1925 års försvarsbeslut sammanfördes arméns och marinens flyg till ett självständigt flygvapen, vilket 1 juli 1926 påbörjade sin verksamhet med fyra flygkårer, en flygskola och några verkstäder. Att flygvapnet bildades då, när det rådde en allmän fredsoptimism och nedrustningsvilja, berodde snarare på rationaliseringssträvan än på militära krav. Med gemensam ledning för arméns och marinens flyg hoppades man dessutom nå operativa fördelar.

Förutsättningarna för det nybildade flygvapnet, f.ö. ett av de tidigaste i världen, att bli krigsdugligt var inte särskilt goda. Det fick t.ex. inte det beslutade antalet 229 flygplan, de första åren förekom inre motsättningar mellan till flygvapnet kommenderade armé- och marinofficerare och dessutom saknades en klar målsättning för verksamheten. Problemen ledde till att två flygkommissioner tillsattes av regeringen i början av 30-talet. Resultatet av den första blev byten på de högsta chefsposterna, medan den andra kom att lägga grunden för det försvarsbeslut som 1936, i skuggan av Hitlers maktövertagande i Tyskland, numerärt förstärkte flygvapnet till 257 flygplan. Dåvarande flygvapenchefen Torsten Friis drev hårt linjen att det var antalet flygplan enligt försvarsbeslutet och inte den där fastställda ekonomiska ramen som var avgörande för anskaffningen. Den linjen kom att främjas av den utrikespolitiska utvecklingen. De fyra flygkårenas ombildades till flygflottiljer och utökades till sju, fyra bomb-, en jakt- och två spaningsflottiljer. Den egendomliga proportionen mellan jakt- och bombflygförband berodde huvudsakligen på bombflygets prestandaöverlägsenhet jämfört med jaktflyget samt på att jaktflyget vid tiden för försvarsbeslutet inte kunde ledas från marken. Flygvapnet hade dock önskat ytterligare en jaktflottilj för s.k. punktförsvaret, men den ströks av statsfinansiella skäl. Andra viktiga resultat av försvarsbeslutet 1936 var att flygvapnet fick en egen officersutbildning samt att grunden lades för en samordnad, inhemsk flygplans- och flygmotorindustri.

Under Andra världskriget fattade riksdagen ett antal beslut som kraftigt förstärkte flygvapnet. Nu ökades även jaktflyget mot bakgrund av erfarenheterna från bl.a. slaget om Storbritannien, det svenska jaktflygets insatser i frivilligförbandet F 19 i norra Finland under vinterkriget 1939–40 samt jaktflygets prestandautveckling. Tio nya flottiljer tillkom och en flygbaskår uppsattes i norra Sverige. Ett stort antal flygplan tillfördes flygvapnet, både genom import och genom inhemsk tillverkning, bl.a. av Saab, som bildats 1937 genom sammanslagning av flera svenska flygindustrier, samt flygvapnets egna verkstäder.

Efter kriget skedde inga större organisatoriska förändringar. I riksdagsbeslut 1948 bestämdes att flygvapnet inte fick utökas vad gällde antalet flottiljer. Genom principbeslut blev emellertid det svenska flygvapnet det första i världen som konsekvent gick in för jetdrift. Dessutom tillkom radar för luftbevakning och stridsledning. Luftbevakningen överfördes från armén 1948. Antalet krigsbaser utökades väsentligt. Vid mitten av 1950-talet var det svenska flygvapnet det fjärde i världen i storleksordning. Huvuddelen av flygplanen var svensktillverkade. I mitten av 1960-talet bestod flygvapnet av 16 flottiljer, organisatoriskt fördelade på fyra flygeskadrar. Under senare delen av 1960-talet blev vapnet emellertid föremål för ekonomisk åtstramning. För att behålla kvaliteten var det nödvändigt att minska organisationen. Eskaderorganisationen upphörde 1966 varvid luftförsvarets operativa ledning inordnades i militärområdesstaberna. Den taktiska ledningen av flygstridskrafterna organiserades i fyra luftförsvarssektorer, 1995 ersatta av tre flygkommandon. Attack- och spaningsflyget och sedermera även transportflyget organiserades i Första flygeskadern som dock lades ned 1995. Den 1936 inrättade Flygstaben ersattes 1994 av Flygvapenledningen inom det då organiserade Högkvarteret, vilken emellertid upphörde 1997 varvid huvuddelen av dess uppgifter överfördes till det då inrättade Flygvapencentrum i Uppsala, vars roll 2000 övertogs av Flygtaktiska kommandot.

Försvarsbeslutet 2004 innebar bl.a. att F 20 ersattes av Luftstridsskolan samt att F 7 gjordes om till en renodlad utbildningsorganisation för ”JAS39 Gripen” utöver insatsförbandet Transport- och Specialflygheten. Samtidigt gjordes också omfattande reduceringar inom insatsorganisationen.

Utvecklingen av förband med förmåga att genomföra insatser i samverkan med andra nationers stridskrafter resulterade i att förband ur flygvapnets insatsorganisation uttogs för att bidra med militärt förband till Republiken Kongo inom ramen för FN-uppdraget MONUC (Mission de l'Organisation des Nations Unies en République du Congo) 2003 som syftade till att övervaka freden efter ett inbördeskrig som drabbat landet. Förbandet skulle bedriva flygplatsverksamhet vid flygplatsen i staden Kindu.

Svenska flygförband har före ominriktningen på 2000-talet varit i strid vid tre tillfällen. Det ena var under finska vinterkriget 1939–40, när en frivillig styrka i norra Finland, F 19, utrustad med omoderna bomb- och jaktflygplan, tillfogade de sovjetiska motståndarna stora förluster samt frigjorde finska flygstridskrafter för andra frontavsnitt och därmed bidrog till att stabilisera läget på Salla-fronten. Det andra tillfället var under inbördeskriget i Kongo 1961–63, när ett svenskt frivilligt flygförband (F 22) underställdes FN. Med Saab J 29, "Flygande tunnan", medverkade F 22 som ensamt flygförband till att avsluta striderna på ett för de i konflikten inblandade parterna någorlunda acceptabelt sätt. De båda svenska insatserna skedde med små förluster, något som visade på flygvapnets höga utbildningsstandard och ändamålsenliga materiel. Tredje tillfället var den framgångsrika spaningsinsatsen över Libyen med basering på Sicilien 2011.

Flygflottiljer och flygskolor sedan flygvapnets bildande

F 1 Hässlö Kungliga Västmanlands Flygflottilj, 1929-1983	F 13 Norrköping Kungliga Bråvalla Flygflottilj, 1943-1994
F 2 Hägernäs Kungliga Roslagens Flygkår, 1926-1974	F 14 Halmstad Kungliga Hallands Flygflottilj, senare Flygvapnets Halmstadsskolor, 1944-1974
F 3 Malmslätt Kungliga Östgöta Flygflottilj, 1926-1974	F 15 Söderhamn Kungliga Hälsinge Flygflottilj, 1945-1998
F 4 Frösön Kungliga Jämtlands Flygflottilj, 1926-2005	F 16 Uppsala Kungliga Upplands Flygflottilj, 1943-2003
F 5 Ljungbyhed Kungliga Krigsflygskolan, 1926-1998	F 17 Kallinge Kungliga Blekinge Flygflottilj, 1944-
F 6 Karlsborg Kungliga Västgöta Flygflottilj, 1939-1994	F 18 Tullinge Södertörns flygflottilj, senare Flygvapnets Södertörnsskolor, 1946-1986
F 7 Såtenäs Kungliga Skaraborgs Flygflottilj, 1940-	F 19 Finland Frivilligförband, 1939-1940
F 8 Barkarby Kungliga Svea Flygkår, 1938-1974	F 20 Uppsala Kungliga flygkadettskolan, senare Flygvapnets Uppsalaskolor, 1942-2004
F 9 Säve Kungliga Göta Flygflottilj, 1940-1969	F 21 Luleå Kungliga Norrbottens Flygflottilj, 1941-
F 10 Ängelholm Kungliga Skånska Flygflottiljen, 1940-2002	F 22 Kongo U.N. Fighter Wing, 1961-1963
F 11 Nyköping Kungliga Södermanlands Flygflottilj, 1941-1980	
F 12 Kalmar Kungliga Kalmar Flygflottilj, 1942-1980	

Läget i dag

Flygvapnets förbandstyper

Flygvapnet organiserar och utbildar flyg-, bas- och ledningsförband som i samverkan med mark- och sjöstridskrafter skall kunna hävda Sveriges territoriella integritet i fred och med väpnad strid försvara landet vid framtida hot. Denna förmåga skall kunna utnyttjas både internationellt och nationellt. Flygvapnets resurser skall i fredstid även kunna användas till stöd för det civila samhället.

Flygstridskrafterna delas in i flygförband, flygbasförband och ledningsförband. Bland *flygförbanden* kan stridsflygförband med stor precision, hög flexibilitet och slagkraft verka mot mål på marken, i luften eller över havet och utnyttjas för underrättelseinhämtning samt för att hävda Sveriges territoriella integritet. Transportflygförband genomför flygtransporter och används dessutom för humanitära insatser, såväl nationellt som internationellt.

Signalspaningsflygförband genomför signalspaning och underrättelseinhämtning. Radarflygförband används främst för att komplettera de markbaserade radarstationerna. Helikopterförband genomför sjö- och markoperativ verksamhet, flyg- och sjöräddningstjänst samt transport av specialförband.

Flygbasförbanden utgörs av flygunderhålls-, flygbas- och flygbasjägarkompanier samt bataljonsstaber som upprättar flygbaser. Betjänar genom klargöring, service och underhåll flygförbanden.

Ledningsförbanden utgörs av stridslednings-, luftbevaknings- och sambandsförband. Stridsledningsförbanden har till uppgift att leda flygförbanden i luften, medan luftbevakningsförbanden ger underlag för denna ledning samt för förvarning av civilbefolkningen vid flygangrepp. Sambandsförbandens uppgift är att säkerställa förbindelser mellan och inom förband på marken och mellan dessa och förband i luften.

Efter försvarsbeslutet 2004 omfattar flygvapnets organisation från och med den 1 juli 2005 fyra flottiljer samt en luftstridsskola. Stridsflyget omfattar totalt tre flottiljer med 100 flygplan av typ ”JAS 39 Gripen”. Utöver dessa flygplan består Flygvapnet av ett antal olika flyg- och helikoptersystem för bland annat signalspaning, trupptransporter, sjöräddning och ubåtsjakt. Genom ”Heavy Air Lift Wing”, som är ett europeiskt samarbete, har Flygvapnet även tillgång till tre stycken Boeing C-17 Globemaster III eller 550 flygtimmar per år av de tre flygplan som ingår i samarbetet.

Flygvapnets traditionsarv

Skaraborgs flygflottilj/F 7 med Materielsystemkontor Flyg

Traditionsarvet är i första hand:

Västgöta flygflottilj (F 6) och Göta flygflottilj (F 9).

Traditionsarvet är i andra hand:

Första flygeskadern (E1).

Blekinge flygflottilj/F 17

Traditionsarvet är i första hand:

Skånska flygflottiljen (F 10), Kalmar flygflottilj (F 12) och Krigsflygskolan (F 5).

Traditionsarvet är i andra hand:

Södra flygkommandot (FKS) och Förberedande fältflygarskola (FÖFS).

Norrbottnens flygflottilj/F 21

Traditionsarvet är i första hand:

Jämtlands flygflottilj (F 4) och Hälsinge flygflottilj (F 15).

Traditionsarvet är i andra hand:

Norra flygkommandot (FKN) och Svenska frivilligflygkåren i Finland (F 19).

Helikopterflottiljen (Hkpflj) med Livgrenadjärgruppen

Traditionsarvet är i första hand:

Marinflygledningen (MFLygl), Svea helikopterbataljon (2.hkpbat), Marinflygledningen, 11.Helikopterdivisionen, 12.Helikopterdivisionen, 13.Helikopterdivisionen, Norrbottens arméflygbataljon (AF 1), Östgöta arméflygbataljon (AF 2) och Livgrenadjärregementet (I 4) samt Östgöta flygflottilj (F 3) och Bråvalla flygflottilj (F 13).

Traditionsarvet från Livgrenadjärregementet (I 4) behandlas i kapitel 4 och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Arméflygcentrum (AFC), Arméflygskolan (ArméflygS), Artilleriflygskolan (ArtFlygS), Helikopterstridsskolan (HkpSS), Helikopterskolan (HKPS), Helikopterförsöksförbandet, Spanings-, torped- och bombflygdivisioner/-grupper ur Flygvapnet, vilka ställdes till Marinens förfogande (1926-1945), Marinens flygväsende (1911-1925) och Marinens ballongförband.

Luftstridsskolan (LSS) med Basbefälsskolan, Flygbefälsskolan, Flygskolan, R 3 skolan (räddning, röjning och reparation) samt Stridslednings- och luftbevakningsskolan

Traditionsarvet är i första hand:

Västmanlands flygflottilj (F 1), Roslagens flygflottilj (F 2), Svea flygflottilj (F 8), Södermanlands flygflottilj (F11), Upplands flygflottilj (F 16), Södertörns flygflottilj (F 18) och Flygvapnets Uppsalaskolor (F 20).

Traditionsarvet är i andra hand:

F 22 (Kongo), Mellersta flygkommandot (FKM), Flygvapnets Krigshögskola, Kungl. Flygkrigshögskolan, Flygvapnets centrala skolor, Flygvapnets Södertörns skolor och Flygkompaniet (1916-1926).

(Anm. FV Halmstadsskolor är redovisade under FMTS)

Luftstridsskolan bör bistå Försvarshögskolan i vad avser traditionerna för Kungl. Flygkrigshögskolan.

Flygkadettskolan flyttade 1943-44 från F 5 till F 20. 1966 blev den Flygvapnets Krigsskola och 1982 blev den Flygvapnets Krigshögskola. 1986 benämndes den Flygvapnets Uppsalaskolor med flera skolor inom sig, bl.a. Flygvapnets Krigshögskola.

Kungliga Flygkrigshögskolan (i Stockholm) införlivades 1961 med Militärhögskolan (MHS).

Dessutom bör minnet bevaras av följande tidigare organisationsenheter: Flygvapnets Bomb- och Skjutskola (FBS), Jaktskolan, Flygvapnets Radarskola (FRAS), Stridsledningsskolan (STRIS), Stamflygförarskolan, Flygvapnets Bastjänstskola (FBTS), Bastjänst- och markstridsskola (BMS), Flygvapnets Markstridsskola (FMS) och Flygvapnets Trupp utbildningsskola (FTUS).

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

Allmänt

Traditionsansvaret för flygvapnets traditionsarv bör fördelas på befintliga förband och skolor inom flygvapnet. Traditionsansvaret för ”marinflyget” bör åläggas Försvarsmaktens helikopterflottilj. Styrande för fördelning av traditionsansvaret har varit successions- och funktionsprinciperna samt de geografiska förhållandena.

Inriktning av traditionsvården

Flygvapnets flygplan och flygplanssystem är relativt väl dokumenterade, inte minst tack vare floran av flygplansmonografier. Däremot är de olika stödsystemen bas, stridsledning, ledning, samband och underhåll m.m. inte lika väl omhändertagna från traditionssynpunkt, även om det på senare tid lagts fram såväl akademiska avhandlingar som litteratur i dessa ämnen.

Traditionsarbetet bör därför inriktas på Flygvapnets stödsystem, som bas-, stril- och ledningssystem,

Likaväl som äldre uniformer, tjänstgörings- och utbildningstecken, ceremoniel m.m. dokumenteras, är det lika angeläget att även dokumentera militär arkitektur genom tiderna. Det har i viss utsträckning gjorts avseende Flygvapnet (Kulturhistorisk byggnadsinventering av Fortifikationsverkets Flygflottiljer 1996-99; FortV 2000-06-06 nr 45631), dock endast för förband som var aktiva angiven tid. Härvidlag ska inte minst dåvarande flygvapenchefen Bengt Nordenskiölds (1942-1954) påverkan inte underskattas avseende de förband som sattes upp under Andra världskriget. Detta gäller bland annat utformningen av mässar, vaktlokaler och kaserner. Jämför t.ex. den omfattande dokumentation som genomförts under senare år av järnvägens arkitektur, bl.a. Stationshus - Järnvägsarkitektur i Sverige, Balkong Förlag, ISBN 91-85581-16-0.

Arméns och Marinens flygväsendens påverkan på Flygvapnets traditioner m.m. är stor. Den finns dock inte dokumenterad utom i ringa omfattning i memoarlitteraturen, bl.a. Axel Ljungdahls Attack och Nils Söderbergs Med Spaken i Näven. Härutöver finns sporadiska nedteckningar i Svensk Flyghistorisk Förenings publikationsutgivning. Flygvapenmuseum har det övergripande ansvaret för dokumentation av det svenska militärflygets historia och utveckling.

Flygvapnets arkitektur och konstnärliga utsmyckning

Arbetet bör bedrivas genom att bl.a. foto- och filmdokumentera främst nuvarande förband och anläggningar samt medverka till att ta tillvara sådan dokumentation från nedlagda förband och anläggningar,

Arméns och Marinens på- och inverkan på Flygvapnets traditioner, som de kom till uttryck under perioden 1926-36, innan Flygvapnet fick egen officersutbildning samt Flygvapnets internationella insatser bör studeras vidare.

Kamratföreningarnas roll och personella resurser bör tillvaratas.

Sammanställning av flyghistoriska minnesmärken i Sverige:

<http://www.flyghistoria.org/Flygminnesmarken.htm>

I denna finns en preliminär sammanställning som ständigt uppdateras och är baserad på det material som insänts via regionavdelningar, enskilda mm samt därefter fortlöpande kompletterad med nya uppgifter som inkommit. Sammanställningen är indelad i underavdelningar beroende på minnesmärkets art. I varje underavdelning sorteras minnena på landskap och ort i bokstavsordning. Observera att Stockholm och Göteborg med omnejd redovisas separat.

I många fall finns mer info än vad som anges där. Föreliggande sammanställning är den stomme som skall kompletteras med historierna bakom minnesmärkena, foton m.m. samt utgöra grund vid inventering syftande till att klarlägga minnenas status.

Lednings- och logistikförbandens traditionsarv och framtida traditionsinriktning

Bakgrund, läget i dag och traditionsarv

Ledningsförband utbildar stabs- och sambandsförband främst för ledning av stridskrafter samt för högre ledning men också specialenheter inom telekrigområdet. Ledningssystemchefen inom Högkvarteret är främste företrädare för ledningsförbanden.

Ledningsregementet/LedR med Södermanlandsgruppen och Upplands- och Västmanlandsgruppen innehåller även Ledningsskolan (LedS), Försvarsmaktens telekrisstödenhet (TKSE), Totalförsvarets signalskyddsskola (TSS), Försvarsmaktens centrum för meteorologi och oceanografi (METOCC), Försvarsmaktens ledningsträningssentrum (FM LTC) och Miljöprövningsenheten (MPE).

Huvuddelen av traditionsarvet vid Ledningsregementet utgörs av tidigare arméförband (se kapitel 4).

Traditionsarvet är i första hand:

Signalregementet (S 1), Göta signalregemente (S 2), Norrlands signalregemente (S 3) och Ledningscentrum (LedC) med föregångare

Traditionerna från Upplands regemente (I 8), Upplands regemente S1/Fo 47 och 48, Södermanlands regemente (P 10) och Västmanlands regemente (Fo 48) behandlas i kapitel 4 och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Göta livgarde (P 1) och Kungl. Fälttelegrafkåren.

Försvarsmaktens underrättelse- och säkerhetscentrum/FM UndSäkC med Försvarets tolkskola (TolkS)

Traditionsarvet är i första hand:

Arméns underrättelseskola (UndS), Flygvapnets Underrättelseskola och Arméns tolkskola (TolkS).

Logistikförband ansvarar för de stridande förbandens försörjning av bland annat förnödenheter, sjukvård och reparationer. Försvarslogistikchefen inom Högkvarteret är främste företrädare för logistikförbanden.

Trängregementet/TrängR innehåller även Försvarsmaktens logistik- och motorskola (LogS).

Huvuddelen av traditionsarvet vid Trängregementet utgörs av tidigare arméförband (se kapitel 4).

Traditionsarvet är i första hand:

Svea trängregemente (T 1), Göta trängregemente (T 2), Norrlands trängregemente (T 3), Skånska trängregementet (T 4), Arméns motorskola (MotorS) och Arméns underhållsskola (US).

Traditionsarvet är i andra hand:

Västmanlands trängregemente (T 5) och Östgöta trängregemente (T 6).

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

Se avsnittet Armén, specialförband m.m.

Kamratföreningarnas roll och personella resurser bör tillvaratas.

Skolors och centras traditionsarv och framtida traditionsinriktning

Bakgrund

Bland de olika skolor och gemensamma centra är det framför allt de militära skolorna som är av intresse. Det ”undervisningsverk” som Erik Dahlberg och Carl Magnus Stuart på 1680-talet inrättade vid Fortifikationen brukar räknas som Sveriges äldsta formella institution för utbildning av artilleriofficerare och ingenjörer. År 1739 inrättades en särskild artilleriskola i Stockholm, vilken fick 1747 en motsvarighet i Finland. År 1756 inrättades Kadettskolan i Karlskrona som utbildade officerare både till armén och till flottan. Den ägde bestånd till 1792. År 1782 startade chefen för Södermanlands regemente, Gustaf Adolf von Siegroth, på eget initiativ och med kunglig välsignelse en egen militärakademi vid förbandet. Verksamheten pågick fram till krigsutbrottet 1788, då den upphörde för att inte tas upp igen trots att akademien formellt existerade ända till 1805. Även i Finland inrättades en Krigsskola i Haapaniemi 1779, vilken bedrev officersutbildning ända fram till krigsutbrottet 1808.

År 1792 inrättades Krigsakademien på Karlbergs slott i Stockholm, vilket innebar att Kadettskolan i Karlskrona upphörde. All officersutbildning centraliserades 1865 till Karlberg som bytt namn till Krigsskolan 1862. Två år senare flyttades sjöofficersutbildningen till Sjökrigsskolan på Skeppsholmen där den stannade kvar till 1942, då den flyttades till Näsby park.

Högre utbildning för officerare påbörjades 1818 med grundandet av Högre artilleriläroverket, vilket öppnades för andra än artilleriofficerare 1832. Högre artilleriläroverket ombildades 1866 till en krigshögskola för artilleri- och ingenjörofficerare samt även för generalstabsaspiranter, och erhöll namnet Högre artilleriläroverket – Krigshögskolan. 1878 uppdelades skolan på två enheter, varvid Kungl. Artilleri- och Ingenjörhögskolan under ytterligare 6 år kvarstannade i Marieberg. Generalstabsutbildningen genomfördes från 1878 vid Kungl. Krigshögskolan, som lokaliserades till Generalstaben på Riddarholmen. För flottan inrättades Sjökrigshögskolan 1898.

En flygskola, senare Flygkrigsskolan, bildades 1926 och Högskola för Flygvapnet tillkom 1939. De tre försvarsgrenarnas högre utbildning slogs ihop till Militärhögskolan 1961. Se även avsnittet om Försvarshögskolan på sidan 15.

Arméns olika truppslagscentra tillkom 1991 genom sammanslagning av truppslagsskolor och de truppslagsinspektioner som tidigare funnits inom arméstaben. Dessa truppslagscentra lades ner 1996 och istället bildades Armécentrum. Liknade utveckling skedde inom övriga försvarsgrenar.

Läget i dag och traditionsarv

Militärhögskolan Karlberg/MHS-K med Försvarsmaktens idrotts och friskvårdsenhet (FMIF) och Försvarsmaktens utbildningsenhet (FMUE)

Traditionsarvet är i första hand:

Arméns krigshögskola (AKHS), Marinens krigshögskola (MKHS), Marinens officershögskola (MOHS), och Arméns idrottscentrum (AIC).

Traditionsarvet är i andra hand:

Krigsskolan (KS), Arméns kompaniofficersskola (AKS), Sjökrigsskolan (KSS) och Militärhögskolan Östersund (MHS Ö).

Skolan stödjer Föreningen Finlandsfrivilliga i arbetet med att bevara minnet av Svenska Frivilligkåren under vinter- och fortsättningskriget.

Militärhögskolan Halmstad/MHS-H med Försvarsmaktens ledarskaps och pedagogikenhet (FMLOPE) och Försvarsmaktens enhet för avancerat distribuerat lärande (FMADLE)

Traditionsarvet är i första hand:

Infanteriets officershögskola (Inf OHS), Flygvapnets officershögskola (FOHS) och Arméns centrum för ledarskap (ACL).

Traditionsarvet är i andra hand:

(Anm. Flygvapnets krigshögskola (FKHS) redovisas under LSS)

Totalförsvarets ammunitions- och minröjningscentrum/SWEDEC

Traditionsarvet är i första hand:

Fältarbetscentrum (FarbC).

CBRN-förband

hanterar CBRN-hot och -händelser. Med CBRN menas kemisk-, biologisk-, radiologisk- och nukleär krigföring. Huvudförmågorna är detektering, identifiering, övervakning, varning, rapportering, fysiskt skydd och riskhantering.

Totalförsvarets skyddscentrum/SkyddC

Traditionsarvet är i första hand:

Arméns och Försvarets skyddsskola (SkyddS).

Försvarsmaktens HR-Centrum/FM HRC

Försvarets rekryteringar har traditionellt sett skett genom frivillig enrolling och genom utskrivningar. Genom det ständiga knektehållets införande 1680 (men med föregångare) skapades en fastare rekryteringsorganisation på lokal nivå. Den allmänna beväringssinrättningen bildades 1812 och innebar utskrivningar av den dåtida beväringen (de värnpliktiga) vars tjänstgöring utökades ett antal gånger under 1800-talet. Den egentliga värnpliktens införande 1901 medförde att riket indelades i rullföringsområden, ansvariga för inkallelser av de värnpliktiga. Övergripande värnpliktsfrågor handlades av Försvarsdepartementet men 1942 bildades Centrala Värnpliktsbyrån som 1964 ombildades till Värnpliktsverket med sex kontor runt om i landet där inskrivning av de värnpliktiga skedde. Värnpliktsverket ombildades till Pliktverket 1995. I och med värnpliktens upphörande bildades 2010 Totalförsvarets rekryteringsmyndighet som övertog en del av uppgifterna.

År 1994 bildades Rekryteringscentrum som en försvarsmaktsgemensam rekryteringsenhet. Detta centrumets verksamhet övertogs 2009 av HR-Centrum.

Traditionsarvet är i första hand:

Rekryteringscentrum (RekryC).

Försvarsmaktens logistik/FMLOG

Traditionsarvet är i första hand:

Försvarsmaktens underhållscentrum (FMUHC).

Traditionsarvet är i andra hand:

Södra underhållsregementet (UhregS), Mellersta underhållsregementet (UhregM), Norra underhållsregementet (UhregN) och Första intendenturregementet (Int 1).

Försvarsmaktens tekniska skola/FMTS

Traditionsarvet är i första hand:

Försvarsmaktens Halmstadsskolor (FMHS), Arméns tekniska skola (ATS) och Hallands flygflottilj (F 14).

Traditionsarvet är i andra hand:

Flygvapnets Halmstadsskolor (FVHS).

Försvarsmaktens telenät- och markteleförband/FMTM

Traditionsarvet är i första hand:

Redovisningsavdelning Bergslagen (RAB).

Försvarsmedicincentrum/FömedC med Lokalplaneringsenhet Syd (LPLE S) och Elfsborgsgruppen.

Traditionsarvet är i första hand:

Älvsborgs regemente (I 15), Försvarsmaktens sjukvårdscentrum (FSC) och Flygmedicincentrum (FMC).

Traditionerna från Älvsborgs regemente (I 15) behandlas i kapitel 4 och även i bilaga 3 (Hemvärnsbataljoner).

Traditionsarvet är i andra hand:

Försvarsmaktens sjukvårdshögskola (FM SjvHS).

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

- Försvarshögskolan bör ges traditionsansvar för Kungl. Krigshögskolan, Kungl. Sjökrigshögskolan och Kungl. Flygkrigshögskolan.
- Militärhögskolan på Karlberg bör ges traditionsansvar för Marinens krigshögskola, Marinens, Flottans, och Kustartilleriets officershögskolor och Sjökrigsskolan.
- Militärhögskolan i Halmstad bör ges traditionsansvar för Marinens underofficersskola.
- Kamratföreningarnas roll och personella resurser bör tillvaratas.

Försvarsmaktsgemensam statsceremoniell verksamhet

Bakgrund och traditionsarv

Den statsceremoniella verksamheten ger stora möjligheter för förbanden att visa upp sina traditioner, fälttecken och marscher m.m.

En mycket stor del av Försvarsmaktens förband berörs av denna verksamhet, såväl i högvaktstjänst som vid annan paradering.

Med statsceremonier avses för Försvarsmakten (FM) ceremoniell verksamhet kopplad till bevakningen av statschefens residens (högvakt), statschefens mottagande av främmande sändebud (högtidliga audienser), statsbesök, vissa officiella besök, riksmötets öppnande, nationaldagsfirande, örlogsbesök, högtidligheter inom det Kungliga huset samt Veterandagen och mottagande av Försvarsmaktens personal som stupat eller omkommit utom riket.

Utförlig beskrivning av och regler för ceremonier och högvaktstjänst finns samlat i Ceremoniinstruktion för Försvarsmakten (CerI FM 2010), tillgängligt i FM intranät och via www.forsvarsmakten.se. Högvaktsinstruktionen kvarstår som en egen publikation inom ramen för den nya CerI FM 2010 men publiceras separat som CerI FM 8, Högvaktsinstruktion 2006.

Kort historik om högvaktstjänsten

Högvakt har funnits vid Stockholms slott sedan Gustav Vasa blev kung 1523, d.v.s. i snart 500 år. Först från början av 1800-talet användes termen högvakt omväxlande med slottsvakt för att från 1874 endast benämnas högvakt.

Syftet med högvakten har i princip varit att vara honnörsvakt åt Konungen och Drottningen, att ansvara för bevakningen av Kungl. Slottet i Stockholm, att utgöra en gripbar kufförsvarsstyrka samt att ansvara för allmän ordning i anslutning till slottet.

När Konungen vistades på Drottningholms eller Ulriksdals slott (t.ex. under jularna) fanns även där en begränsad vaktstyrka. Sedan Kungafamiljen flyttade ut till Drottningholm 1981 finns det där en permanent högvakt om ca 20 soldater. Endast regerande kung/drottning har egen högvakt.

Numera fungerar Stockholms slott som den Kungl. Familjens och hovets arbetsplats och det är där som officiell representation m.m. normalt äger rum.

Högvaktens uppgift som ordningshållare och brandberedskap i Stockholm var under tidigare århundraden omfattande med posteringar på bl.a. nuvarande Gustaf Adolfs torg, Munkbron, Skeppsbron och Södermalmstorg samt poster utanför officiella byggnader såsom t.ex. Riksbanken.

Högvaktsstyrkan utgjordes ofta av ett kompani på ca 150-200 man beroende på de många postställena (ibland ett femtiotal) och posteringarna. Förutom högvakt fanns även drabanter om 1+24 man för bevakning av de kungliga våningarna innanför högvaktens poster. Även borgargardet (uppsatt av borgerskapet i Stockholm) spelade tillsammans med högvakten en stor roll för ordningshållning och brandberedskap. Vid vissa tillfällen (då Livgardet var i fält), svarade borgerskapet även för högvakten från september 1788 till oktober 1790 och 1808-1809 under kriget mot Ryssland. 1813 svarade Upplands och Västmanlands regementen för högvakten under kriget mot Frankrike.

Borgerskapets borgargarde lydde under överståthållaren och stadsmajoren, bestod av upp till 1 800 man kavalleri och infanteri, vilka var militärt indelade i bataljoner och kompanier respektive skvadroner samt hade musikanter. Gustav III tilldelade borgerskapets vakthavande kapten en särskild vaktkäpp, vilken nu förvaras på Armémuseum.

Under 1800- och 1900-talen minskade antalet soldater successivt från 100 till 50 man (vissa perioder ner till ca 30). Antalet postställena och därmed antalet soldater i högvakten har varierat stort med hänsyn till det allmänna politiska och säkerhetsläget samt om kungen vistades på slottet.

Från mitten av 1800-talet övertogs uppgifterna för ordningshållning och brandberedskap av nyorganiserad polis och brandkår.

Fram till 1788, d.v.s. i över 250 år, svarade Svea livgardes föregångare ensamt för högvaktstjänsten. Soldaterna, som var värvade, var då inneboende i privatbostäder i närheten av där befälet bodde. Först i början av 1800-talet flyttade Svea livgarde in i Fredrikshovskasernen.

Göta livgardes föregångare medverkade från 1790 i högvaktstjänsten. Med vissa avbrott (se ovan) var det de två garderna till fots som svarade för denna fram till år 1856, då Norska Gardet tillkom. Norska Gardet blev ett populärt inslag i Stockholm under den tid de var förlagda i Stockholm (fram till 1888).

1866 började det första förbandet som inte var gardesförband att gå högvakt: Pontonjärbataljonen, sedermera Svea ingenjörregemente. Därefter började allt fler förband inom Stockholms garnison att tas i anspråk liksom då och då Livregementet till fot (sedermera Livregementets grenadjärer/I 3) i Örebro och Första Livgrenadjärregementet (sedermera Livgrenadjärregementet/I 4) i Linköping.

Från år 1902 fanns i Stockholmstrakten ett dussintal regementen och kårer, som mer eller mindre regelbundet gick högvakt. Stor del av vakttygerna ålåg Svea och Göta livgarden, Svea artilleriregemente, Svea ingenjörkår, Fälttelegrafkåren och Signalregementet samt (inledningsvis) Positionsartilleriregementet.

De bägge kavalleriregementena (Livgardet till häst/K 1 och Livregementets dragoner/K 2) kom att gå högvakt först från 1906. Tidigare hade man ansett att den (beridna) kungliga eskort- och ordonnanstjänsten var tillräckligt betungande för deras del. Införandet av bilar under 1900-talet ersatte successivt häst och vagn utom i ceremoniella sammanhang. Förutom högvakten fanns även en beriden slottsvakt fram till 1862, vilken var förlagd i Oxenstiernska palatset invid högvaktsflygeln och som främst hade ordonnansuppgifter.

Den del ur Livgardet, som bestrider beriden vaktparad och eskort samt högvakt, har sitt ursprung i Livregementet till häst, vilket bildades 1928 efter sammanslagning av de ovan nämnda kavalleriregementena och den därefter år 1949 bildade Livgardesskvadronen, sedermera Livgardets dragoner, som fr.o.m. 2000 ingår i Livgardet. Denna benämns i dag Livskvadron och ingår tillsammans med Livkompaniet (som för traditioner från Svea livgarde) i Livgardets Livbataljon.

Från Gustav Vasas tid och fram till 1850 fanns också en artillerivakt med ursprunglig uppgift att bemanna slottets befästningsartilleri och därefter, när slottet upphört att vara befästning, att ingå i högvakten eftersom det ansågs att denna borde förfoga över kanoner med ammunitionskärror. Artillerivakten redovisades på högvaktens dagbesked och bestreds från 1794 av det nybildade Svea artilleriregemente med 1+7, senare 1+3 man. Dessa skulle med dragna sablar rycka ut och bemanna kanonerna då högvakten gick i gevär. I dag står fyra kanoner (dock av yngre årgång) fortfarande kvar framför gevärsbron som ett minne av den tiden.

Från 1925 började även enheter ur Flottan, Kustartilleriet, Flygvapnet och Intendenturkompaniet att gå högvakt. Från Andra världskriget tillkom även Luftvärnet (Lv 3), Stockholms försvarsområde, Försöksbataljon och hemvärnet. Efter Andra världskriget gick under en kortare period även Krigsskolan på Karlberg och Infanteriskjutskolan i Rosersberg högvakt.

Efter 1945 flyttade de flesta av förbanden inom Stockholms garnison ut till landsorten, vilket innebar att samtliga förband inom dåvarande östra militärområdet måste bestrida högvaktstjänst för att ge en någorlunda jämn belastning. I slutet av 1960-talet och början av 1970-talet medverkade allt fler förband för att från 1977 omfatta alla arméförband i Sverige och de flesta ur övriga försvarsgrenar.

Vit utrustning (hjälm, vapenrem, bälte, damasker och handskar) hade premiär 1953. Tre gånger, 1999, 2004 och 2009 har högvakterna utgjorts av enbart kvinnor ur Riksförbundet Sveriges Lottakårer i samband med dess 75-, 80- och 85-årsjubileer.

Militärmusik har alltid varit en viktig beståndsdel i såväl vaktparaden som den vanliga vakttjänsten. Från början var det enbart i form av spel (signalgivare) med trummor, horn och trumpeter. Signaler var länge det främsta sättet att ge truppen order om uppställning, marsch, larm, eldgivning, lystringsgrader m.m. Vaktavlösning och vaktparad under medverkan av någon form av militärmusik har alltså skett länge.

Under slutet av 1700-talet fanns en harmonimusikkår jämsides med piparna och trumslagarna och från 1800-talet formades militärmusikkåren i dagens bemärkelse vid i stort sett alla förband. Under 1890-talet infördes under några år efter tyskt mönster en piparekår om åtta pipare och åtta trumslagare, som gick före den egentliga musikkåren. Vid högvakt deltog ofta det egna förbandets musikkår, eftersom de flesta förbanden hade en egen kår. Beriden musikkår har medverkat i beriden vaktparad allt sedan den började 1906.

1971 - 1992 var militärmusiken under huvudmannaskap av regionmusiken och landstingen, vilket föranledde bildandet av Arméns musikpluton (nuvarande Arméns musikkår) 1982, den beridna Arméns dragontrumpetare (nuvarande Livgardets dragonmusikkår) 1990 och Arméns trumkår 1992. I dag ingår Försvarsmusiken som en del av Livgardet och svarar för bl.a. högvaktsmusiken med Arméns musikkår, Livgardets dragonmusikkår och Marinens musikkår samt ett antal av ca 30 hemvärns- och andra frivilliga musikkårer som godkänts för detta.

Garnisonstjänstens ledning i Stockholm

Ända fram till Gustav III:s tid var högvakten starkt knuten till kungen personligen genom att den utgick ur det enda fotgardesregementet, det från 1792 benämnda Svea livgarde. Chefen där benämndes sekundchef, eftersom kungen personligen tagit befälet över regementet 1772.

Överståthållaren i Stockholm var den civile befälhavaren i staden, som också hade befälet över borgerskapets borgargarde. Kungens kontakt personligen med kaptenen vid högvakten bestod oförändrad till i början av 1800-talet. Intill dess avgav kaptenen afton- och morgonrapport till kungen i dennes förmak och åtföljde kungen under dagen. Jämför med den ”underdånig rapport”, som vaktchefen än i dag lämnar till kungens vakthavande adjutant!

Särskild övre ledning krävdes först när det andra fotgardesregementet Göta livgarde tillkom 1790.

Generalitetet i Stockholm, som existerat sedan 1680-talet, upprätthöll genom kungens generaladjutanter de funktioner, som från 1818 kom att övertas av överkommendanten för Stockholms garnison och kommandanten i Stockholm.

Överkommendantens och kommandantens i Stockholm uppgifter regleras i dag av FFS 2005:6.

Överkommendanten i Stockholm är en generalsperson/flaggman, som direkt informerar överbefälhavaren avseende statsceremoniell verksamhet inklusive högvaktstjänst. Tidigare var det även en tydligare koppling till beredskapen m.m. i Stockholm genom att denne tillika var chef för Stockholms garnison genom att militärbefälhavaren för Mellersta militärområdet (2000-2004 chefen för mellersta militärdistriktet) tillika var överkommendant i Stockholm. Den direkta knytningen till överbefälhavaren avseende garnisonstjänsten i Stockholm kan jämföras med tidigare koppling från 1790 till kungen i hans egenskap av överbefälhavare.

Den regionala ledningen av mellersta Sverige, ”Mellersta militärregionen”, var från nedläggningen av militärdistriktet 2004 och fram till november 2017 lagd under chefen för Livgardet. Genom att chefen för Livgardet från 2004 även hade ansvaret för regional ledning då militärregion Mitt var kopplat till Livgardet, så kan man säga att kommandanten i Stockholm även övertog överkommendantens tidigare *operativa* ledningsuppgifter.

Från 2017, då särskilda chefer för militärregionerna tillsattes, blev chefen för Mellersta militärregionen (fortfarande lokaliserad till Kungsängen) *kommendant i Stockholm med bibehållet operativt ansvar*. En viss återgång till förhållandena fram till 2004 skedde således med skillnaden att generalsnivån (med överkommendanten) flyttades från militärdistriktet/militärregionen till Försvarsmaktens högkvarter.

Tidigare har försvarsområdesbefälhavare och även andra regementschefer i Stockholms garnison också varit kommandanter.

Chefen för kommandantsstaben (tidigare benämnd adjutant och senare chef för garnisonsavdelningen) med stabspersonal, svarar under överkommendanten och kommandanten för den direkta ledningen av högvaktstjänsten och den statsceremoniella verksamheten.

Än i dag bärs vaktstavar och vaktkäppar med modellår från 1790-talet. Överkommendantens nuvarande stav från början av 1800-talet är i det sammanhanget den äldsta som fortfarande är i bruk. Den spelade vid avsättandet av Gustav IV Adolf i mars 1809 en viktig symbolisk roll, eftersom den som innehade staven också förknippades med den som hade befälet i Stockholm.

Högvaktens och kommandantskapets lokaler

Högvaktsflygeln

Kungafamilijs flyttade 1754 in i det nya slottet efter slottsbranden 1697.

Sedan 1756 har den norra halvrunda flygeln använts av högvakten (under byggnadstiden av nya slottet bodde kungafamiljen i Wrangelska palatset på Riddarholmen, där då också högvakten var förlagd).

På bottenvåningen har till största delen dagens vaktexpedition tillsammans med vaktchefens dagrum varit rapportsal och officersrum. Det var där, som Gustav III samlade sina officerare vid statskuppen 1772. Rummen på andra sidan trappan har alltid till största delen varit manskapsrum men även underofficersrum och kök.

Halvvåningen (mellanvåningen) var ursprungligen rustkammare för att från Gustav III hysa arrester, kaptenen av högvakten och Krigsrätten. Kommendantsexpeditionen flyttade hit under Oscar II:s tid.

Officersarresterna fungerade till del även som ”bysättningshäkte”, dvs. de som inte kunde betala sina skulder sattes där. En omtalad person, Carl Michael Bellman, satt här våren 1794 i bysättningshäkte. Det rummet ligger längst österut och är sedan mitten av 1990-talet återställt i sitt ursprungliga skick. Fram till 1980-talet var den östra delen

bostad för expeditonsunderofficeren. Övervåningen (vindsvåningen) inreddes under Gustav V:s tid som förläggningrum, hygienrum och kök. Under Andra världskriget utnyttjades även slottets vindstrymmen för förläggning. Källaren rymmer förråd och gamla arrestlokaler. Bl.a. förvaras där uniformerna till Carl XI:s och XII:s drabanter, som tjänstgör i större ceremoniella sammanhang på slottet som t.ex. vid statsbesök.

Senaste, mera omfattande, renovering av kök, ventilation och hygienutrymmen skedde i början av 2000-talet. En stor renovering av främst övervåningen och dagrummet genomfördes under vintern 2011/2012. Under 2015/2016 pågick en renovering av högvaktsflygelns samtliga fasader, varvid högvaktens *vilande* personal tillfälligt förlades i gamla tullhuset på Blasieholmen.

Kommandantsflygeln

Den södra halvrunda flygeln kallas alltjämt så trots att överkommendantsexpeditionen flyttades därifrån till högvaktsflygeln under Oscar I:s tid. Tidigare disponerade högvakten en samlingslokal där.

Läget i dag

Sammantaget kan man konstatera att det numera är hela Försvarsmaktens uppgift att gå högvakt och medverka i annan statsceremoniell verksamhet även om Livgardet har den största rollen.

I och med den avsevärda reduceringen av antalet förband inom Försvarsmakten från slutet av 1990-talet så har en särskild Livbataljon inom Livgardet avdelats för att avlasta övriga kvarvarande förband. Målsättningen är dock fortfarande att låta de flesta förbanden i hela landet och hemvärnet gå högvakt någon vecka eller något dygn.

Endast under 100 år har värnpliktiga (från 1900-talets början och fram till 2010) medverkat i högvaktstjänst. Nuvarande yrkesförsvar har inte förändrat genomförandet, eftersom bevakningsuppgifterna, kuppberedskapen och honnörstjänsten kvarstår. Traditionsnämnden vill samtidigt peka på att förändringar av högvaktstjänstens omfattning har skett tidigare.

En bonuseffekt för Sverige och Stockholm är att vaktparaden är en av Stockholms absolut största publikattraktioner som årligen ses av upp mot en miljon åskådare (varav många utländska turister) längs Stockholms gator och på Slottet.

Det enda intryck av Försvarsmakten som allmänhet och turister numera oftast får är just i samband med högvakts- och annan statsceremoniell tjänst, eftersom försvarets förband i dag är mycket färre och mer avlägset grupperade.

För deltagande förband är det också en viktig möjlighet att visa upp sig och sina fälttecken samt att samla anhöriga och kamratföreningar.

Den beridna vaktparaden och eskorttjänsten kan vidmakthållas bl.a. genom att en stiftelse äger och tillhandahåller hästarna.

Hur traditionerna bör hanteras i framtiden

TradN vill lyfta upp betydelsen av den statsceremoniella verksamheten, vilken också är knuten till det civila samhället och till internationella överenskommelser, något som ger Försvarsmakten ytterligare en plats i det offentliga rummet.

Frågan är således inte enbart en angelägenhet för Försvarsmakten, eftersom statsmakterna gett Försvarsmakten i uppgift att även delta i den statsceremoniella verksamheten inklusive högvaktstjänsten. Traditionsnämnden understryker därför statsceremoniernas viktiga roll och tillråder varsamhet vid eventuella förändringar.

De militära formerna med precision och uppträdande kräver hög kompetens och ses av utomstående som ett tecken på militär förmåga. Ceremonierna ger dessutom ofta ett stort medialt genomslag.

Statsceremonier såsom paradering i olika former över hela landet, till lands och sjöss och i luften, vid t.ex. statsbesök, mottagande av utländska ambassadörer och örlogsbesök (de senare även utomlands) är knutna till internationell praxis. Militära ceremonier i nationella och lokala sammanhang, även de som utvecklats med bl.a. militärbegravningar och mottagande av stupade, kräver särskild ceremoniell kompetens.

Den beridna ceremoniella verksamheten är främst kopplad till eskort vid statsceremoniella korteger. För att kunna bibehålla denna kompetens krävs vardagligt hanterande av hästarna och träning i form av ridning i stadsmiljö. De

beridna vaktparaderna, som dessutom är ett mycket populärt inslag i stadsbilden sommartid, är en förutsättning för att upprätthålla denna specifika kompetens.

Som tidigare nämnts ser närmare en miljon åskådare årligen Försvarmaktens förband i samband med vaktparaden till och vid statschefens residens. Den alltmer ökade turismen i Stockholm (numera även vintertid) pekar på vikten av att bevara detta samt ceremonier vid vaktombytet.

TradN vill därför betona varsamhet med befintliga traditioner. Dessutom bör man värna om de större statsceremoniella insatser som genomförs t.ex. vid Nationaldagen, Riksmötets öppnande, kungliga bemärkelsedagar, högtidliga audienser, statsbesök samt Veterandagen.